CHRISTOPHER HITCHENS

MORTALITATE

Un studiu unic și plin de forță despre legătura dintre moartea capacității intelectuale și prăbușirea fizică.

BOSTON GLOBE

iq230

Christopher Hitchens

Mortalitate

Traducere din limba engleză:
Carmen Ion

Editura LITERA
2015

Mortality

Christopher Hitchens

Copyright © 2012 Christopher Hitchens

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România

tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Mortalitate

Christopher Hitchens

Copyright © 2015 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Ștefania Mihalache, Georgiana Harghel

Corector: Georgiana Enache

Copertă: Florentina Tudor

Tehnoredactare și prepress: Anca Suciu

ISBN ePUB: 978-606-33-0007-3

ISBN PDF: 978-606-33-0008-0

ISBN Print: 978-606-741-962-7

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Mulțumirile și recunoștința
noastră pentru Vanity Fair*,*
care a publicat o bună
parte din această carte,
chiar dacă într-o formă
ușor diferită.

DESPRE AUTOR

Christopher Hitchens s-a născut pe 13 aprilie 1949, în Anglia, și a absolvit Balliol College, la Oxford University. Tată a trei copii, a fost autorul a peste douăzeci de cărți și de pamflete, inclusiv al unor colecții de eseuri, lucrări de critică și reportaje. Cartea sa *God Is Not Great: How Religion Poisons* (apărută în anul 2012, la Editura Litera, sub titlul *Dumnezeu nu este mare. Cum otrăvește religia totul*) a fost selectată pentru National Book Award 2007, ajungând în finală și devenind bestseller internațional. Memoriile sale, *Hitch-22*, care s-au bucurat, de asemenea, de un succes răsunător, au intrat în finala pentru decernarea National Book Critics Circle Award în 2010, la categoria autobiografii. Antologia *Arguably*, din 2011, în care Hitchens a adunat cele mai bune eseuri ale sale, a fost nominalizată de *The New York Times* printre cele mai bune zece cărți ale anului. Profesor de studii liberale, invitat să susțină prelegeri la New School din New York, Hitchens a lucrat și ca profesor la Graduate School of Journalism, de la University of California, Berkeley. A fost editorialist, critic literar și colaborator permanent la mai multe publicații, printre care *Vanity Fair*, *Atlantic*, *Slate*, *Times Literary Supplement*, *Nation*, *New Statesman*, *World Affairs* și *Free Inquiry*. S-a stins din viață pe 15 decembrie 2011, la Houston.

CUVÂNT ÎNAINTE

În cursul unui dineu desfășurat la Los Angeles, în această primăvară, am fost abordat de un tânăr actor pe nume Emile Hirsch, aflat într-o stare de extremă agitație. Știa că lucrasem mulți ani cu Christopher Hitchens și nu-și dorea decât să discute despre el cu cineva care îl cunoscuse. Citise *Hitch-22* și parcursese o bună parte din cartea despre Kissinger, și mi-a mărturisit că scrierile lui Christopher îl afectaseră mai mult decât orice altceva. În lunile de după moartea lui Christopher, avusesem întâlniri similare cu tineri care se simțiseră datori să îmi spună cât de impresionați fuseseră de scrierile lui. Nu este deloc o exagerare să afirm că Hitchens nu își avea egal în privința comentariilor spirituale. Și că un lucru anume din cutezanța lui obraznică, din frământările minții sale și din dezordinea sa caracteristică, sociabilă, dar imprevizibilă, stârnea un ecou puternic în puștii de douăzeci–treizeci de ani, așa cum se întâmplase și cu Hunter S. Thompson cu o generație înainte. Tânărul Emile m-a întrebat dacă aveam să organizăm o slujbă memorială și i-am răspuns că da și că aceasta urma să aibă loc la New York, cel mai probabil în ziua de 20 aprilie.

Slujba s-a ținut, într-adevăr, pe 20 aprilie, în sala mare de festivități a colegiului Cooper Union din Greenwich Village. Colegele mele de la *Vanity Fair* – Aimée Bell (vreme de mulți ani editorul lui Christopher pentru articolele publicate în revistă) și Sara Marks – au fost cele care s-au ocupat de organizarea sesiunii de lecturi publice, toate alese din lucrările lui Christopher. Intenția a fost aceea

de a crea un moment agreabil și plin de afecțiune, dar care să nu frizeze sentimentalismul răsuflat. Cei mai importanți oameni de litere englezi au fost de față pentru a-și aduce omagiile – și pentru a-i consola pe văduva lui Christopher, Carol, și pe cei trei copii. Martin Amis, Tom Stoppard, Salman Rushdie, Ian McEwan și James Fenton au fost cu toții prezenți și au luat cuvântul. Au venit și editori precum Anna Wintour, David Remnick, Jim Kelly și Rick Stengel; la fel și fratele lui Christopher, Peter, precum și Andrew Sullivan, Christopher Buckley, Andrew și Leslie Cockburn, împreună cu fiica lor, minunata actriță Olivia Wilde, dar și fratele lui Andrew, Patrick. Administrația Bush a fost reprezentată de fostul adjunct al secretarului apărării Paul Wolfowitz – mărturie a ciudatului viraj spre dreapta făcut de Christopher în perioada de dinaintea declanșării Războiului din Irak. Hollywoodul era și el reprezentat de Sean Penn și – așa cum am constatat cu plăcere – de tânărul domn Hirsch.

După slujbă, participanții s-au retras la Waverly Inn, situat în apropiere, pentru a bea și a fuma la soare și a depăna amintiri despre Christopher. Cu toate că ziua a fost marcată de tristețe, după-amiaza aceea a avut în ea ceva magic, care s-a prelungit până seara și mai târziu, până spre miezul nopții, când dintre cei îndoliați mai rămăsese o mână de oameni. Pentru cei prezenți, slujba în memoria lui Christopher a fost, așa cum obișnuiam noi să spunem în anii 1960, un *happening*, o zi pe care nu aveam să o uităm prea curând.

Căci, într-adevăr, Christopher a fost, în felul său, unic – un om de spirit, un personaj fermecător, un scandalagiu și un prieten bun și devotat. Era un om cu apetit insațiabil – pentru țigări, pentru scotch, pentru companie, pentru literatura de calitate și, mai presus de orice, pentru conversație. Faptul că dăruia la fel de mult pe cât

primea a fost, în sine, un miracol. Cu greu s-ar putea găsi un scriitor cu care să rivalizeze în privința numărului de editoriale, eseuri, articole și cărți, toate lucrate cu măiestrie și publicate în ultimele patru decenii. A scris mult – constant, mai bine zis – și a făcut-o până la sfârșit. În plus, scria într-un ritm frenetic, de multe ori fără a recurge la o a doua ciornă și nici măcar la corecturi. Poate că undeva, într-un colț al minții, știa că timpul petrecut pe această scenă a lumii se va epuiza în al doilea act și se grăbea să asimileze și să spună tot ce avea de spus. Îmi amintesc de un prânz din 1991, pe vremea când eram editor la *New York Observer*, când am plecat cu el și cu Aimée să mâncăm ceva pe fugă la un restaurant de pe Madison, restaurant care acum nu mai există. Christopher trebuia să-și predea articolul în după-amiaza aceea, destul de devreme. Pahărelele de scotch de dinainte de masă au fost urmate, în timpul prânzului, de două pahare de vin, iar, după-masă, de două coniace. Asta era porția *lui*. După ce ne-am întors împleticindu-ne la birou, l-am așezat la o masă șubredă, în fața unei vechi mașini de scris Olivetti, și acolo, în clămpănitul tastelor, a produs, în mai puțin de o jumătate de oră, un editorial de 1000 de cuvinte aproape perfect.

Christopher a fost unul dintre primii scriitori la care am apelat în 1992, când m-am angajat la *Vanity Fair*. Cu șase ani înainte, îl invitasem să scrie pentru revista *Spy*. Mi-a refuzat politicos oferta. Modul în care *Vanity Fair* aborda problema presupunea anumite obligații, însă, spre recunoștința mea veșnică, Christopher mi-a acceptat propunerea și, începând din acel moment, a devenit editorialistul de referință al revistei. Cu excepția lui Dominick Dunne (decedat în 2009), nici un alt scriitor nu și-a asociat numele atât de strâns cu cel al revistei *Vanity Fair*. Nici un subiect nu era prea neînsemnat sau prea important pentru Christopher. În ultimii douăzeci de ani, a fost

prezent în mai toate punctele fierbinți de pe glob. S-a supus de bunăvoie oricăror umilințe sau oricărui disconfort pentru rubrica sa. La un moment dat, a avut misiunea de a încălca cele mai absurde legi aflate încă în vigoare în New York, printre acestea fiind legea care interzicea mersul cu bicicleta fără a pune picioarele pe pedale. Fotografia care a însoțit articolul, înfățișându-l pe Christopher traversând Central Park călare pe o bicicletă mică și cu picioarele suspendate în aer, aducea aminte de un număr de acrobație al Circului din Moscova. La sugestia lui Tom Hedley, un vechi colaborator al *Esquire* de pe vremea lui Harold Hayes, l-am trimis la un curs de dezvoltare personală, alcătuit din trei părți, care implica și nenumărate tratamente de „renovare“ a danturii și a altor zone ascunse ale corpului. La un moment dat, i-am sugerat să meargă la un salon de cosmetică, pentru ceea ce era prezentat, complet lipsit de delicatețe, drept o epilare „boașe, spate și între buci“. A rămas fără cuvinte preț de câteva clipe, încercând să deslușească pe deplin înțelesul expresiei, după care a zâmbit neliniștit și a spus: „Acolo unde merge mia, merge și suta…“

Christopher a fost junele prim ideal pentru publicul intelectual. Dădea impresia că scrie pentru tine și numai pentru tine. Drept urmare, mulți cititori aveau sentimentul că îl cunosc. Dacă mergeai cu el pe o stradă din New York sau străbăteai un terminal de aeroport, te simțeai de parcă ai fi fost însoțit de o vedetă de cinema prin mulțimea de adoratori. Christopher și-a dovedit curajul nu numai în lupta cu boala, ci și în cuvinte și în gândire. Nu-l deranja să iasă din coconul confortabil al înțelepciunii liberale convenționale, poziția sa pro-război de dinaintea invadării Irakului fiind doar un exemplu în acest sens. Prietenii s-au distanțat de el în acele zile tulburi. Dar Christopher nu a cedat. După atacul său celebru, din 1995, la adresa Maicii Tereza, unul

dintre colaboratorii noștri permanenți, un catolic practicant, a intrat în birou indignat și a anunțat că-și anulează abonamentul. „N-ai cum să-l anulezi“, i-am răspuns. „Primești revista gratis.“ Cu ani în urmă, în cursul scandalului care urmase punerii sub acuzare a lui Clinton, Christopher se certase în public cu prietenul său Sidney Blumenthal, funcționar la Casa Albă în timpul administrației Clinton – disputa referindu-se la care părți anume din conversația lor ar fi trebuit făcute publice și la care nu. Christopher a ajuns să apară des la televiziune pentru a se dezvinovăți. Arăta îngrozitor și am propus să îl aducem înapoi la New York, ca să-i mai îmbunătățim un pic înfățișarea și să-i acordăm timp de odihnă și de relaxare, departe de camerele de filmat. Revista era în bani, la vremea aceea, așa că l-am aranjat cu un costum nou, cămăși, cravate și toate celelalte. Când un coleg de la Departamentul de modă l-a întrebat ce număr poartă la picior, a răspuns că nu știe – pantofii pe care îi purta în acel moment erau împrumutați.

N-am cum să epuizez lista intelectualilor de elită și a prietenilor apropiați care îl vor plânge, pentru că numărul lor nu se reduce la cei ce au participat la slujba memorială. Christopher a avut parte și de admiratoare, printre care s-a numărat și domnișoara Wintour, nici pe departe, însă, unica la vremea când încă mai era tânăr și relativ atrăgător. Soția sa, Carol, scriitoare, regizoare și amfitrioană de excepție, a fost un model în ceea ce privește relația sa cu Christopher, atât în perioadele când acesta s-a bucurat de sănătate, cât și în zilele lui mai proaste. O invitație în vastul lor apartament din Wyoming, de pe Columbia Road, în Washington, D.C., era o răsplată prețuită de cei care făceau parte din cercul lor sau care se poziționau măcar la granițele acestuia. Acolo obișnuiam să ținem, în anii 1990 și 2000, Dineul Corespondenților anti-Casa Albă, sau Salon des

Refusés, așa cum îl numea el. Era locul de întâlnire a tot felul de oameni. De la judecători ai Curții Supreme, la palavragii cu orientare de dreapta, la, ei bine, Barbra Streisand și alți stâlpi ai stângii, toată lumea bună era în păr. Christopher era un prieten de nădejde, care le dorea prietenilor tot ce este mai bun pe lume. Și, în consecință, era înconjurat de mulți amici.

Christopher a avut o ascensiune de invidiat în cariera începută în Marea Britanie, cu articolele necruțătoare din *New Statesman*, și continuată în America, unde a scris pentru multe publicații, de la *Atlantic* la *Harper's* și *Slate* și până la *The New York Times Book Review.* Iar noi l-am considerat de-al nostru. A fost o legendă a circuitului de dezbateri, capabil să discute cu oricine despre indiferent ce temă. I s-au acordat nenumărate premii (deși nu astfel de recompense îi alimentau opera), iar în ultimul deceniu a publicat mai multe bestselleruri, inclusiv memoriile sale, *Hitch-22*, care s-au bucurat de succes atât de public, cât și de critică, și au adus, în cele din urmă, și ceva câștiguri materiale familiei sale. În ultimele săptămâni de viață, a fost informat că un asteroid fusese botezat cu numele lui. Ideea l-a încântat, cu atât mai mult cu cât termenul „asteroid" provine din limba greacă și înseamnă „asemănător cu o stea", iar asteroizii sunt, se știe, volatili, o analogie care i s-a părut potrivită.

Christopher va rămâne veșnic în amintirea prietenilor săi, pentru umorul lui elevat, dar incisiv, ca și pentru memoria prodigioasă, aproape nemiloasă, care nu îl părăsea nici în timpul celor mai crunte beții din orele târzii ale nopții. Iar pentru noi toți, cititorii săi, Christopher Hitchens va dăinui prin cuvintele lăsate în urmă. Cele din această carte, total lipsite de orice sentiment de autocompătimire, sunt printre ultimele. Și printre cele mai bune.

Graydon Carter

Iunie 2012
New York City

I

Mi s-a întâmplat, nu o dată în viață, să mă trezesc cu sentimentul că sunt mort. Dar nimic nu m-a pregătit pentru acea dimineață de iunie când m-am sculat devreme cu senzația că sunt captiv în propriul leș. Tot coșul pieptului și toracele păreau să îmi fi fost golite și apoi umplute la loc cu un soi de ciment cu uscare lentă. Aproape că nu-mi mai auzeam respirația și nu reușeam să-mi umflu plămânii cu aer. Inima îmi bătea fie prea tare, fie prea încet. Orice mișcare, indiferent cât de neînsemnată, necesita anticipare și planificare. Cu un efort considerabil, am traversat încăperea din hotelul newyorkez în care mă aflam, pentru a suna la ambulanță. Și-au făcut apariția cu promptitudine și s-au comportat cu deosebită curtoazie și profesionalism. Am avut timp să mă întreb de ce fusese nevoie de atâția bocanci și de atâtea căști de protecție și de un echipament de rezervă atât de greu, dar acum, când privesc scena retrospectiv, o văd ca pe o deportare lină, dar hotărâtă, care m-a luat de pe tărâmul celor sănătoși și m-a trecut frontiera dezolantă care marchează meleagul stăpânit de boală. După numai câteva ore, timp în care intervenise de urgență asupra inimii și a plămânilor mei, doctorul aflat la acest trist punct de graniță mi-a arătat câteva ilustrate din interior și m-a informat că următoarea mea oprire va fi la oncologie. Pe negative se zărea un soi de umbră.

Cu o seară înainte, îmi lansasem ultima carte la New Haven, în cadrul unui eveniment care fusese un adevărat succes. În seara acelei zile îngrozitoare urma să apar la emisiunea *The Daily Show*, a lui Jon Stewart, și apoi la un alt eveniment, cu casa închisă, la o dezbatere cu Salman Rushdie, pe

92nd Street Y, în Upper East Side. Scurta mea campanie de negare a realității a căpătat următoarea formă: nu aveam de gând să anulez aceste apariții sau să-mi dezamăgesc prietenii, și nici să pierd ocazia de a vinde un morman de cărți. Până la urmă, am reușit să fac față ambelor angajamente printr-o combinație extraordinară de precizie, ordine, violență și extravaganță, fără să-și dea seama cineva că nu mă simțeam bine, deși am vomat de două ori înaintea fiecăruia din ele. Așa fac cetățenii țării bolnavilor atunci când se agață fără speranță de vechiul lor domiciliu.

Tărâmul cel nou este destul de primitor în felul său. Toată lumea zâmbește încurajator și rasismul pare complet absent. Un spirit egalitarist predomină, iar cei care conduc locul și-au câștigat, fără îndoială, poziția pe merit și printr-o muncă susținută. În schimb, umorul este cam slăbuț și oarecum repetitiv, discuțiile despre sex lipsesc aproape cu desăvârșire, iar bucătăria este de cea mai proastă calitate dintre toate destinațiile pe care am avut ocazia să le vizitez. Țara asta are o limbă a sa – o *lingua franca* deopotrivă plicticoasă și dificilă, care conține termeni precum ondansetron, definind medicația antiemetică –, dar și niște gesturi neliniștitoare cu care trebuie să te obișnuiești. De exemplu, un oficial cu care te întâlnești pentru prima dată s-ar putea să-și înfingă degetele în gâtul tău. Eu așa am aflat că mi se răspândise cancerul la nivelul ganglionilor limfatici și că una dintre aceste frumuseți deformate – localizată pe clavicula sau pe centura scapulară dreaptă – era suficient de mare pentru a putea fi văzută și pipăită. Nu e deloc bine când cancerul este „palpabil“ din exterior. Mai ales în acest stadiu, când nici măcar nu i se cunoaște sursa primară. Carcinomul se insinuează cu șiretenie din interior spre exterior. Detectarea și tratarea sa decurg adesea mai lent și pe bâjbâite, din exterior spre interior. Multe ace mi-au fost înfipte în zona

claviculară – „cu țesutul se-ncepe descusutul“ fiind unul din sloganurile preferate în Tumorville – și mi s-a spus că rezultatele biopsiei aveau să ajungă, probabil, peste o săptămână.

Pornind de la celulele scuamoase canceroase descoperite la primele analize, a durat ceva mai mult până am ajuns la adevărul neplăcut. Cuvântul „metastază“ menționat în raport a fost cel care mi-a atras, mai întâi, atenția. Corpul străin îmi colonizase o bucățică din plămân, dar și o bună parte din ganglionul limfatic. Iar centrul inițial al operațiunii se afla – stabilit de ceva vreme – în esofagul meu. Tata murise și el, și într-un răstimp foarte scurt, tot de cancer de esofag. Avea șaptezeci și nouă de ani. Eu am șaizeci și unu. În „cursa“ aceasta a vieții, oricare ar fi ea, am ajuns brusc în poziția de finalist.

*

Celebra teorie a stadiilor bolii, lansată de Elisabeth Kübler-Ross, potrivit căreia omul evoluează de la negare la furie, iar, de aici, trecând prin negociere, la depresie, și, în final, la binecuvântata „acceptare“, nu se prea aplică, până acum, în cazul meu. Într-un fel, presupun că m-am aflat mult timp în stadiul de „negare“ și că mi-am risipit energia cu bună știință și cu cea mai mare plăcere. Și, tocmai din acest motiv, nu mă văd capabil să îmi dau cu pumnii în cap din cauza șocului sau să mă plâng de cât de nedreaptă mi-a fost soarta: am provocat-o pe Doamna cu Coasa să mă secere și acum mă trezesc sucombând în fața unui lucru atât de previzibil și de banal, încât mă plictisește până și pe mine. Din același motiv, nici furia nu și-ar avea rostul. În schimb, sunt copleșit de un senzație teribilă de risipă. Aveam planuri serioase pentru următorul deceniu și simțeam că am muncit suficient de mult ca să le merit. Chiar nu voi trăi să-mi văd copiii căsătoriți? Să văd reconstruindu-se World Trade Center? Să citesc – dacă nu chiar să scriu – necrologurile unor ticăloși

bătrâni, ca Henry Kissinger și Joseph Ratzinger? Dar văd în acest soi de ne-gândire exact ceea ce este: sentimentalism și autocompătimire. Cartea mea a ajuns, bineînțeles, pe lista de bestselleruri în ziua în care am primit cea mai groaznică veste cu putință, și când ultimul zbor pe care l-am efectuat în calitate de persoană oarecum sănătoasă (către Târgul de Carte de la Chicago, unde mă aștepta un auditoriu numeros și rafinat) mi-a adus milionul de mile la compania United Airlines și perspectiva unor călătorii gratuite pe viață. Chiar dacă ironia este meseria mea, nu văd nimic ironic în asta: ar fi fost mai puțin tulburător să aflu că am cancer în ziua în care memoriile mele s-ar fi vândut la reduceri sau când aș fi fost ridicat de pe locul de la clasa economică și lăsat pe pistă? La întrebarea tembelă „De ce eu?“, universul abia dacă se sinchisește să răspundă „De ce nu?“

Și, totuși, stadiul *negocierii*. Poate că aici este portița de scăpare. În oncologie, târgul constă în aceea că, în schimbul unor posibili ani de viață utili, accepți să te supui la chimioterapie și, după aceea, dacă ai noroc, la radiații sau chiar la intervenții chirurgicale. Deci, înțelegerea este următoarea: o să mai stai pe aici un timp, dar vom avea nevoie să luăm câteva chestii din tine. Printre acestea se pot număra papilele gustative, capacitatea de concentrare, capacitatea de digestie și părul de pe cap. Pare, fără îndoială, un târg rezonabil. Din păcate, el implică și confruntarea cu unul dintre cele mai atrăgătoare clișee din limba noastră. Sunt sigur că l-ați auzit și voi. Oamenii nu au, pur și simplu, cancer: despre ei se spune că se luptă cu această boală. Nici un doritor de bine nu omite imaginea combativă: „Știu că poți să învingi cancerul“. Ideea apare până și în necrologurile celor răpuși de această boală, de parcă am putea afirma, în chip îndreptățit, despre vreo persoană că a murit după o luptă lungă și curajoasă cu mortalitatea. Nu o vei auzi, însă, rostită în cazul

suferinzilor de inimă sau de insuficiență renală. Eu, unul, mă dau în vânt după imaginea aceasta bătăioasă. Uneori îmi doresc să sufăr pentru o cauză dreaptă sau să-mi risc viața pentru binele celorlalți, în loc să mă aflu în postura unui pacient amenințat serios de boală. Dați-mi, totuși, voie să vă informez că, atunci când stai într-un salon alături de alți finaliști și vin niște oameni, amabili, cu o pungă uriașă, transparentă, plină cu otravă pe care ți-o înfig în brat, iar tu citești sau nu citești o carte în timp ce sacul cu venin se golește treptat în corpul tău, imaginea soldatului sau a revoluționarului aprig este ultima care îți va veni în minte. Te vei simți doborât de neputință și vlăguit: vei simți cum te dizolvi în propriul noncombat, precum un cub de zahăr în apă.

*

Chimio-otrava asta e tare. Din cauza ei am slăbit aproape șase kilograme și jumătate, dar fără a mă simți mai ușor. Mi-a curățat o erupție urâtă de pe picioare pe care nici un doctor nu reușise vreodată să o identifice în tratate, și cu atât mai puțin să o vindece. (Ce mai venin, capabil să distrugă fără probleme punctele alea roșii furioase.) Bine ar fi să se dovedească la fel de rea și de necruțătoare și în privința corpului străin și a coloniilor sale de zone moarte răspândite prin mine. În schimb, chestiile cu care am fost tratat împotriva morții și pentru a mă menține în viață mi-au provocat o stare ciudată de indiferență. M-am resemnat oarecum cu pierderea părului, care a început să-mi cadă la duș, în primele două săptămâni de tratament, și pe care l-am vârât într-o pungă de plastic, cu gândul să ajut la ridicarea unui dig plutitor în Golful Mexic. Dar nu am fost deloc pregătit să mă confrunt cu modul în care lama mea de ras a ajuns, dintr-odată, să alunece nestingherită, fără a întâlni vreun fir de păr pe față. Sau cu felul în care buza mea superioară, brusc atât de netedă, a început să arate de parcă ar fi trecut printr-o electroliză, fapt care

m-a făcut să semăn cam mult cu o fată bătrână. (Părul de pe piept, cândva obiect al admirației generale pe două continente, încă nu s-a ofilit, însă a fost bărbierit în asemenea măsură, din cauza diverselor incizii realizate în spital, încât au rămas din el numai câteva smocuri.) Mă simt supărător de denaturat. Dacă Penelope Cruz ar fi una dintre asistentele care ar avea grijă de mine, nici măcar n-aș observa. În acest război împotriva lui Thanatos – dacă este să-l numim război, pierderea instantanee a lui Eros reprezintă un imens sacrificiu inițial.

Acestea au fost reacțiile mele la cald, când am aflat despre boală. M-am hotărât, calm, să rezist trupește cât de bine voi putea, chiar dacă numai pasiv, și să caut cele mai bune sfaturi. Inima mea bate din nou așa cum trebuie, tensiunea arterială și mulți alți indicatori au revenit la normal și mă gândesc că, dacă n-aș fi avut o constituție așa de robustă, poate că aș fi dus o viață mult mai sănătoasă. Împotriva mea se înalță corpul acesta străin, orb și impasibil, în ovațiile celor care îmi doresc de mult timp răul. Însă de partea mea și a vieții am un grup de medici străluciți și altruiști, plus un număr surprinzător de mare de grupuri de rugăciune. Despre ambele sper să pot scrie data viitoare, asta dacă – așa cum obișnuia să spună tatăl meu – voi fi cruțat.

II

Atunci când am descris tumora din esofag ca pe „un corp străin orb și impasibil“, cred că nu m-am putut abține și i-am conferit unele dintre atributele unui organism viu. Măcar de data asta sunt conștient de greșeala comisă: este un exemplu de aberație patetică (de genul, nor furios, munte semeț sau mic Beaujolais obraznic) prin care conferim calități animate unor fenomene și lucruri inanimate. Pentru a exista, cancerul are nevoie de un organism viu, dar niciodată nu va putea *deveni* el însuși un organism viu. Toată răutatea lui – am comis-o din nou – stă în aceea că lucrul „cel mai bun“ pe care îl poate face este să moară odată cu gazda sa. Fie asta, fie gazda va găsi metodele prin care să îl extirpeze și să îi supraviețuiască.

Dar, așa precum prea bine știam, încă de dinainte de a mă îmbolnăvi, pentru unii oameni această explicație nu este satisfăcătoare. Pentru ei, un carcinom distrugător este un agent dedicat, conștient, un criminal-sinucigaș care acționează lent, la o poruncă sfântă venită din ceruri. Se cheamă că ai trăit degeaba, ca să zic așa, dacă nu ai citit, de pildă, asemenea postări pe paginile web ale celor credincioși:

> Cine crede, la fel ca mine, că Christopher Hitchens s-a îmbolnăvit de cancer terminal la gât [*sic*] ca pedeapsă dată de Dumnezeu pentru că și-a folosit vocea proferând blasfemii? Ateilor le place să ignore FAPTELE. Să se poarte ca și cum totul s-ar rezuma la simple „coincidențe“. Serios? Să fie doar o coincidență [că] din toate părțile corpului, Christopher Hitchens a făcut cancer

exact la aceea pe care a folosit-o pentru blasfemii? Da, da, n-aveți decât să credeți asta, ateilor. Se va zvârcoli de durere și de suferință și se va ofili cu totul și, după aceea, va muri în chinuri groaznice și abia MAI APOI va veni distracția, când va ajunge drept în IAD, ca să fie torturat și să ardă pe veci în flăcări.

În Sfânta Scriptură și în tradițiile religioase se găsesc numeroase exemple care, de-a lungul secolelor, au transformat astfel de elucubrații în credință standard. Cu mult înainte ca tema să mă preocupe în mod deosebit, înțelesesem obiecțiile cele mai evidente la adresa unor asemenea afirmații. În primul rând, ce primată din lumea asta poate fi așa de al naibii de sigură că ghicește ce se află în mintea unui zeu? În al doilea rând, dorește autorul anonim ca opiniile sale să fie citite și de copiii mei nevinovați, care trec oricum prin momente grele, și de același zeu? În al treilea rând, de ce al dumneavoastră sincer Christopher n-ar fi lovit de trăsnet sau de orice altceva la fel de înspăimântător? Divinitatea răzbunătoare dispune de un arsenal jalnic de restrâns, din moment ce nu se poate gândi la altceva decât la cancerul pe care vârsta și „stilul meu de viață“ îl anunțau de ceva vreme. În al patrulea rând, de ce cancer? Aproape toți bărbații ajunși la o anumită vârstă fac cancer de prostată: este o boală lipsită de demnitate, dar aproape egal distribuită între sfinți și păcătoși, între credincioși și necredincioși. Și dacă susții că dumnezeu[1] atribuie cancerul celor care îl merită, atunci cum explici numărul copiilor care se îmbolnăvesc de leucemie? Multe persoane cucernice au murit de tinere și în chinuri. Prin contrast, Bertrand Russell și Voltaire au rămas sprinteni până la sfârșitul vieții, la fel cum s-a întâmplat și cu o mulțime de criminali psihopați și de tirani. Prin urmare, cancerul pare să lovească în chip cu totul întâmplător. Mă grăbesc să îl asigur

pe corespondentul creștin de mai sus că gâtul meu, necanceros până la acest moment, nu este *nici pe departe* singurul organ cu care am hulit. Și, chiar dacă vocea mă va părăsi înainte să mor, voi continua să scriu polemici împotriva iluziilor născute din religie, cel puțin până ce mi se va stinge lumina definitiv. Și, atunci, de ce nu cancer cerebral? În stadiul de imbecilitate terifiantă și doar pe jumătate conștient, în care aș putea ajunge, este posibil ca, spre final, să strig după un preot, cu toate că afirm acum răspicat, cât încă mă aflu în deplinătatea facultăților mintale, că entitatea care s-ar umili în acest fel nu aș fi „eu“. (Rețineți asta, în caz de zvonuri și născociri ulterioare.)

*

Cel mai solicitant atunci când ești bolnav în fază terminală este să petreci mult timp pregătindu-te să mori cu un minim de stoicism (și încercând să le asiguri viitorul celor dragi) și, simultan, să te preocupe, în cel mai înalt grad, chestiunea supraviețuirii. Este un mod extrem de bizar de „a trăi“ – avocați dimineața și doctori după-amiaza – și înseamnă că trebuie să exiști, mai mult decât de obicei, într-o dublă stare mintală. Se pare că asta este valabil și pentru cei care se roagă pentru mine. Cei mai mulți dintre ei sunt la fel de „religioși“ ca și tipul care mă vrea torturat pe loc – ceea ce, cu siguranță, mi se va întâmpla, chiar dacă va fi să îmi revin vreodată – și, mai apoi, torturat pe vecie, în cazul în care *nu* îmi revin sau, cel mai probabil și în ultimă instanță, chiar dacă mă voi face bine.

Din grupul surprinzător și flatant de mare de oameni care mi s-au adresat în scris după ce m-am îmbolnăvit grav, foarte puțini sunt cei ce nu au menționat unul din următoarele două lucruri. Fie m-au asigurat că nu intenționează să mă jignească rugându-se pentru mine, fie au insistat cu blândețe că se vor ruga oricum. Website-urile cu tematică religioasă au rezervat spațiu special pentru această problemă. (Dacă apucați să citiți în timp util

această carte, nu uitați că 20 septembrie 2010 a fost deja desemnată ca „Zi de rugăciune pentru Hitchens“.) Pat Archbold, de la *National Catholic Register*, și diaconul Greg Kandra s-au numărat printre romano-catolicii care m-au considerat demn de a face obiectul rugăciunilor lor. Rabinul David Wolpe, autorul volumului *Why Faith Matters*[2] și liderul spiritual al unei congregații importante din Los Angeles, a fost de aceeași părere. Rabinul mi-a fost partener de dezbateri, la fel ca mai mulți protestanți evanghelici de orientare conservatoare, precum pastorul Douglas Wilson de la New Saint Andrew College și Larry Taunton de la Fixed Point Foudation din Birmingham, Alabama.Ambii mi-au scris să mă anunțe că enoriașii lor se vor ruga pentru mine. Și atunci mi-a venit prima oară ideea de a răspunde cu o întrebare: să se roage pentru ce?

La fel ca și numeroșii catolici care se roagă, în aceeași măsură pentru însănătoșirea mea, dar și ca eu să văd lumina, acești oameni sunt foarte cinstiți. Pentru ei, mântuirea este principala problemă. „Desigur, suntem preocupați de starea ta de sănătate, dar asta este doar o chestiune secundară. «Pentru că ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul și-l va păgubi?» (Matei, 16:26)[3].“ Asta mi-a transmis Larry Taunton. Pastorul Wilson mi-a scris că, atunci când a aflat vestea, s-a rugat pentru trei lucruri: să înving boala, să mă împac cu eternitatea și, pe parcurs, să reluăm legătura. Nu a rezistat tentației și a adăugat, pe un ton ușor sarcastic, că a treia dorință îi fusese deja împlinită...

Prin urmare, câțiva catolici, evrei și protestanți respectabili mă consideră, într-un fel sau altul, demn de a fi salvat. Facțiunea musulmană s-a manifestat cu mai multă discreție. Un prieten iranian a cerut ca o rugăciune să fie rostită pentru mine la mormântul lui Omar Khayyam, marele poet al liber-cugetătorilor persani. Filmul de pe

YouTube care anunță ziua de rugăciune dedicată mie este însoțit de melodia „I Think I See the Light“, interpretată de același Cat Stevens care, sub numele de Yusuf Islam, a sprijinit, la un moment dat, chemarea iraniană teocratico-isterică la asasinarea prietenului meu Salman Rushdie. (Versurile banale ale acestui cântec așa-zis înălțător par a fi dedicate unei gâsculițe.) Din acest aparent ecumenism răzbat și alte contradicții. Dacă ar fi să anunț că m-am convertit brusc la catolicism, sunt sigur că Larry Taunton și Douglas Wilson ar fi de părere că am comis o eroare gravă. Dacă, pe de altă parte, ar fi să mă alătur uneia dintre grupările lor evanghelice protestante, adepții Romei ar considera că sufletul meu nu a încăput pe mâini mai sigure, în timp ce o convertire târzie la iudaism sau la islam mi-ar aduce pierderea zilei de rugăciune din partea ambelor tabere. Motiv pentru mine de a-mi reînnoi simpatia față de neînfricatul Voltaire, cel care, pe patul de moarte, îndemnat fiind să renunțe la diavol, a murmurat că nu era momentul să-și facă noi dușmani.

*

Niels Bohr, fizicianul danez laureat al Premiului Nobel, a atârnat, la un moment dat, o potcoavă de cadrul ușii. Șocați, prietenii au exclamat că nu este posibil ca tocmai el să dea crezare unor asemenea superstiții bătrânești. „Sigur că nu“, le-a răspuns Bohr cu calm, „dar se pare că au efect chiar dacă crezi sau nu.“ Aceasta ar putea fi cea mai sigură concluzie. Cea mai cuprinzătoare investigație făcută vreodată pe acest subiect – „Studiul asupra efectelor terapeutice ale rugăciunii intervenționiste“ (2006) – nu a putut descoperi nici o legătură între numărul și regularitatea rugăciunilor și creșterea șanselor de vindecare ale persoanei căreia îi sunt dedicate. Ceea ce a evidențiat, însă, este o corelație mică și interesantă, dar *negativă*, în sensul că unii pacienți au suferit puțin mai mult atunci când au remarcat lipsa totală

de îmbunătățire a stării lor de sănătate. Au simțit că și-au dezamăgit susținătorii devotați. Moralul este și el un factor necuantificabil în ecuația supraviețuirii. Acum sunt în măsură să înțeleg acest lucru mai bine decât atunci când am citit pentru întâia oară despre acest lucru. Un număr însemnat de prieteni laici și atei mi-au spus lucruri încurajatoare și flatante, de genul: „Dacă e ca o persoană să poată învinge așa ceva, tu ești aceea“; „Cancerul nu are nici o șansă împotriva unuia ca tine“; „Știm că ești capabil să învingi“. În zilele proaste, ba chiar și în cele mai bune, asemenea îndemnuri pot avea efecte vag depresive. Dacă va fi să plec, îmi voi lăsa de izbeliște camarazii. Prin urmare, se ridică o altă întrebare: Dar, dacă aș scăpa și facțiunea credincioșilor va susține cu satisfacție că rugăciunile i-au fost ascultate? Treaba asta m-ar irita cumva.

*

L-am lăsat la urmă pe cel mai bun dintre credincioși. Dr. Francis Collins este unul dintre cei mai de seamă americani în viață. Este omul care a finalizat, în avans și cu un buget sub cel planificat, Proiectul Genomului Uman și care, în prezent, conduce National Institutes of Health[4]. În lucrarea sa asupra originilor genetice ale afecțiunilor, acesta a ajutat la decodificarea „greșelilor de scriere“ care provoacă maladii grave, precum fibroza chistică și boala Huntington. Acum, studiază uimitoarele efecte vindecătoare care se află în stare latentă în celulele stem și în tratamentele „direcționate“ pe bază de gene. Acest mare umanitarist este un adept înfocat al lui C.S. Lewis, și în cartea sa, *The Language of God*[5], aduce argumente în favoarea teoriei compatibilității dintre știință și credință. (Acest mic volum conține un capitol admirabil de concis în care autorul îi informează pe fundamentaliști că disputa pe tema evoluționismului este încheiată, din simplul motiv

că *nu* există nici o dispută.) Îl cunosc pe Francis și din numeroasele dezbateri publice și private, având ca temă religia, la care am participat împreună. A avut amabilitatea să mă viziteze, la un moment dat, și să discute cu mine despre tot felul de tratamente noi, până de curând de neimaginat, și care ar fi putut fi aplicate în cazul meu. Și, ca să fie foarte clar: nu mi-a propus să se roage pentru mine, iar eu, la rândul meu, nu l-am tachinat pe seama *Sfaturilor unui diavol bătrân către unul mai tânăr*[6]. Prin urmare, cei care îmi doresc să mor în chinuri groaznice se roagă, de fapt, ca eforturile celui mai altruist dintre medicii creștini să fie zădărnicite. Cine este dr. Collins ca să se pună împotriva planurilor divine? Răstălmăcind lucrurile în chip similar, cei care prezic că voi arde în iad își bat joc și de bunii credincioși care nu văd în mine o întruchipare irevocabilă a răului. Las toate aceste paradoxuri în seama acelora, prieteni și dușmani, care încă mai venerează supranaturalul.

Navigând prin labirintul internetului în căutare de referințe pe tema rugăciunilor, am dat peste un filmuleț care mi s-a părut bizar. În acesta, clienții potențiali sunt invitați să pună pariu dacă îmi voi repudia ateismul și voi îmbrățișa religia până la o anumită dată sau voi continua să-mi afirm necredința și să-mi asum consecințe având legătură directă cu iadul. Poate că ideea nu este atât de meschină și de josnică pe cât pare. Încă din secolul al XVII-lea, Blaise Pascal, unul dintre cei mai cerebrali apărători ai creștinismului, a redus totul la un pariu. Pune-ți credința în cel atotputernic, a propus el, și nu vei avea decât de câștigat. Declină oferta cerească și vei pierde totul dacă moneda va cădea pe cealaltă față. (Unii filosofi îl numesc Gambitul lui Pascal.) Oricât de ingenioasă ar fi abordarea – Pascal a fost unul dintre fondatorii teoriei probabilităților –, ea pleacă de la premisa existenței unui zeu cinic și a unei ființe umane

abject de oportuniste. Să presupunem că aș renunța la principiile mele de o viață, cu scopul de a obține favoruri pe ultima sută de metri. Sper și cred că nici o persoană serioasă nu va fi impresionată de o asemenea alegere ipocrită. Pe de altă parte, zeul dispus să răsplătească lașitatea și necinstea și să pedepsească îndoiala ireconciliabilă se numără printre acele multe divinități în care eu, unul, nu cred. Nu vreau să par că refuz cu îndărătnicie orice ofertă generoasă, dar când va veni ziua de 20 septembrie, vă rog să nu deranjați cerurile surde cu strigătele voastre inutile. Bineînțeles, doar dacă asta nu vă face pe *voi* să vă simțiți bine.

*

Mulți cititori sunt familiarizați cu spiritul și litera definiției „rugăciunii“ dată de Ambrose Bierce în al său *Dicționar al Diavolului*. Este extrem de ușor de înțeles și iată cum sună:

> Rugăciune: O petiție prin care se solicită ca legile naturii să fie suspendate în beneficiul petiționarului, care se consideră el însuși nevrednic de un asemenea favor.

Cu toții putem sesiza umorul din spatele acestei definiții: omul care se roagă este cel care crede că dumnezeu a aranjat prost lucrurile, dar, în același timp, este convins că îl poate sfătui pe atotputernic cum să le îndrepte. Pe jumătate îngropată în această contradicție se găsește ideea tulburătoare că nici o persoană, sau cel puțin nici o persoană înzestrată cu autoritatea morală necesară, nu este responsabilă de starea de fapt. Chemarea la rugăciune se autoanulează. Aceia dintre noi care nu-i vor da curs își vor justifica absența prin faptul că nu consideră necesar sau nu îi interesează să insiste asupra unui proces inutil de ajutor continuu. Fie convingerile pe care le avem ne sunt suficiente, fie nu: oricum ar fi, însă, ele presupun să stai într-o mulțime și să rostești constant și uniform niște incantații. Una dintre religii cere ca

ritualul să se desfășoare de cinci ori pe zi, alte credințe monoteiste – de aproape tot atâtea ori, și toate dedică cel puțin o zi pe săptămână exclusiv slăvirii Domnului, în timp ce iudaismul pare să reprezinte, în principal, o lungă listă de interdicții care trebuie respectate mai presus de orice.

Tonul rugăciunilor corespunde întru totul idioteniei mandatului, în sensul că divinității i se cere sau i se mulțumește pentru ceva ce va face oricum. Astfel, bărbatul evreu își începe ziua mulțumindu-i lui dumnezeu că nu l-a făcut femeie (sau ne-evreu), în timp ce femeia evreică se rezumă la a-i mulțumi domnului că a făcut-o „așa cum este". Poate că divinitatea este încântată să primească acest tribut adus puterii sale, ca și aprobarea celor pe care i-a creat. Atâta doar că, dacă este cu adevărat atotputernică, pare o realizare cam neînsemnată.

Observația se aplică în bună parte și ideii că rugăciunea, în loc să acopere creștinismul de ridicol, îl face să pară convingător. (Pentru moment, îmi voi limita argumentația la creștinism.) Se poate susține cu oarecare temei că, unu, această divinitate este atotștiutoare și atotputernică și, doi, că aceia care cred au o nevoie disperată de infinita sa înțelepciune și putere. Pentru a oferi doar câteva citate elementare în sprijinul acestei idei, în Filipeni 4:6, credincioșilor li se cere: „De nimic nu vă-ngrijorați, ci întru totul faceți-i cunoscute lui Dumnezeu cererile voastre prin rugăciune și rugă cu mulțumire".[7] În Deuteronomul 32:4 se afirmă: „Drept și sfânt este Domnul"[8], iar în Isaia 64:8 ni se spune: „Și acum, Doamne, Tu ești Părintele nostru, iar noi suntem tină, lucrul mâinilor Tale suntem toți!"[9] Să remarcăm insistența creștinismului asupra dependenței absolute a turmei și numai apoi asupra ofrandei de nesfârșite laude și mulțumiri. Cel care ar folosi timpul de rugăciune pentru a cere ca lumea să fie pusă în ordine sau ca zeitatea să-i

acorde un favor personal s-ar face, de fapt, vinovat de o profundă blasfemie sau, cel puțin, de o neînțelegere demnă de milă. Ca simplu muritor, nu-ți poți lua libertatea de a presupune că îi poți da sfaturi divinității. Lucru care, din păcate, deschide larg ușa acuzelor de corupție. Conducătorii Bisericii știu prea bine că rugăciunile nu au drept scop satisfacerea doleanțelor credincioșilor. Astfel încât, ori de câte ori acceptă o donație în schimbul unei cereri, acceptă, de fapt, o negare grosolană a credinței lor, credință ce depinde de acceptarea pasivă a enoriașilor și nu de solicitările lor de mai bine. În cele din urmă, după dispute aprige și schisme, practicile de genul celebrei „vânzări de indulgențe“ au fost abandonate. Totuși, multe bazilici sau capele n-ar mai exista astăzi dacă astfel de practici abominabile *nu* ar fi fost aducătoare de profituri spectaculoase.

Iar astăzi este ușor de observat cum, la întrunirile evanghelice ale fundamentaliștilor protestanți menite să redeștepte interesul religios, cecurile și teancurile de bancnote sunt adunate înainte chiar ca predicatorul să termine de binecuvântat turma. Un spectacol total lipsit de rușine, prin care calviniștii au reușit, într-un fel, să îi detroneze pe adepții Romei din poziția de cei mai vrednici sfinți colectori de fonduri. Și – ca nu cumva să ne trezim în pană de contradicții – pentru un calvinist pare de două ori mai absurd să dezvolte un interes față de intervenția divină. După cum se știe, în mărturisirea de credință a Bisericii Presbiteriene, adoptată de Sinodul de la Philadelphia, se proclamă că „prin voința lui Dumnezeu și spre slava Sa, unii oameni și îngeri sunt predestinați vieții veșnice, în timp ce alții sunt orânduiți a îndura moartea veșnică... fără ca nici unii, nici alții să fie condiționați în vreun fel de credința pe care o au ori de faptele lor bune sau de perseverența în a le înfăptui, sau de orice altceva în felul lor de a fi“. Simplificând, aceasta înseamnă

că nu contează dacă încerci să duci o viață sfântă sau chiar dacă reușești să faci asta. Tot hazardul este cel care, în final, va decide dacă vei primi sau nu răsplata divină. În asemenea circumstanțe, zădărnicia rugăciunii este cel mai mic dintre rele. Dincolo de această minoră inutilitate, religia care își tratează adepții ca pe niște păpuși credule oferă unul dintre cele mai crude spectacole imaginabile – acela al unei ființe omenești temătoare și cu inima îndoită, exploatată în mod deschis pentru a o face să creadă imposibilul. Așa că, în disputa referitoare la rugăciune, n-aveți de ce să fiți șocați dacă noi, ateii, suntem cei care vă privim compătimitor atunci când un moment de criză morală se apropie amenințător.

---

[1] Alegerea autorului, ateu declarat, este de a scrie Dumnezeu cu minusculă. (n.red.)

[2] *De ce credința contează*, în limba engleză, în orig. (n.red.)

[3] *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2009 (n.red.)

[4] Institutul Național al Sănătății, în limba engleză, în orig. (n.red.)

[5] *Limbajul lui Dumnezeu*, în limba engleză, în orig. (n.red.)

[6] Lucrare a scriitorului C.S. Lewis (n.red.)

[7] Vezi nota nr. 3.

[8] Vezi nota nr. 3.

[9] Vezi nota nr. 3.

III

Îmi închipui c-ar trebui să aibă grijă de ea, să se bage la criogenie, iar, în vreun an, doi, după toate probabilitățile, o să se inventeze o pilulă care să-i trateze boala ca și cum ar fi o simplă răceală. Deja, știi bine, sunt pastilele alea de cortizon, dar doctorul ne spune că nu știe dacă nu cumva efectele secundare n-ar putea fi și mai rele. Știi, marele C. Dar eu mă gândesc: riscă, frate, oricum e pe cale să fie descoperit leacul pentru cancer, iar cu transplanturile astea, mâine-poimâine îți schimbă totul pe dinăuntru!

— DOMNUL ANGSTROM SR.,
în *Întoarcerea lui Rabbit* (1971), de John Updike

Acțiunea romanului lui Updike se petrece în ceea ce am putea numi anii optimiști ai administrației Nixon: perioada misiunilor Apollo în spațiu și a nașterii ideii supremației americane, reprezentată prin expresia „Dacă am putut să trimitem oameni pe Lună, atunci...“ În ianuarie 1971, senatorii Kennedy și Javits au inițiat „Legea luptei împotriva cancerului“, iar în luna decembrie a aceluiași an, Richard Nixon a semnat actul de înființare a unui program național, căruia i-au fost alocate fonduri federale uriașe. Nimeni nu mai vorbea decât de „Lupta împotriva cancerului“.

Patru decenii mai târziu, alte „războaie“, la fel de glorioase, duse împotriva sărăciei, a drogurilor, a terorismului, iau cu toatele în râs astfel de retorică răsuflată și, oricât de des aș fi încurajat să „înfrunt“ propria tumoră, nu pot scăpa de sentimentul că, de fapt, cancerul este cel care mi-a declarat mie război. Groaza cu care se fac aluzii la

boală – la „marele C“ – frizează în continuare superstiția. La fel și speranța, exprimată întotdeauna șoptit, privind descoperirea unor noi tratamente sau a unei soluții de vindecare.

În cunoscutul său eseu despre Hollywood, Pauline Kael l-a descris drept locul unde se poate muri de încurajare. Poate că asta e valabil pentru Tinseltown[10], cum este poreclit Hollywoodul; în Tumortown ai câteodată senzația că mori de atâtea *sfaturi*. Multe dintre ele sunt oferite gratuit și fără a fi solicitate. Trebuie să mă apuc, fără întârziere, să ingerez esență de sâmburi de piersică (sau o fi vorba de caisă?), un remediu imbatabil cunoscut încă din vremurile antice, dar redescoperit acum de medicii moderni avizi după bani. Un alt corespondent mă sfătuiește să înghit doze masive de suplimente cu testosteron, probabil pentru a-mi crește moralul. Sau mi se spune că trebuie să găsesc căi de a deschide anumite chakre, pentru a mă cufunda în starea mintală receptivă potrivită. Dietele microbiotice sau vegane sunt tot ce-mi trebuie pentru a mă hrăni pe parcursul acestei experiențe. Și, ca să nu râdeți de sărmanul domn Angstrom, aflați că o persoană de la o celebră universitate mi-a scris pentru a-mi sugera să mă supun criogeniei, în așteptarea zilei în care panaceul, indiferent cum se va numi el, va fi inventat. (Fiindcă nu am răspuns la scrisoare, am primit o a doua misivă, în care mi se propunea să îmi înghețț măcar creierul, pentru a permite cortexului meu să fie apreciat de posteritate. Ei bine, sau, mai degrabă, la naiba! – mulțumesc frumos de așa idee!) Pe de altă parte, o prietenă, aparținând tribului Cheyenne-Arapaho, mi-a scris ca să mă informeze că toți cunoscuții săi care apelaseră la remedii tribale muriseră aproape imediat și că, în cazul în care cineva avea să îmi ofere niscai leacuri amerindiene, ar trebui „să mă orientez, cât de rapid posibil, în direcția opusă“. Unele sfaturi chiar merită urmate.

Lucru care adesea se dovedește a fi imposibil, până și într-o lume sănătoasă la cap și modernă. Oameni extrem de bine informați m-au contactat, insistând că un singur medic sau o singură clinică de pe lumea asta se poate ocupa de mine. Acești medici, cu tot cu dotările lor, se află în cele mai diverse locuri de pe mapamond, din Cleveland în Kyoto. Chiar dacă aș avea un avion personal, tot n-aș putea să îi încerc pe toți și, cu atât mai puțin, să experimentez toate terapiile. Cetățenii din Tumortown sunt, în permanență, asaltați de tratamente sau de zvonuri despre vindecări miraculoase. La un moment dat, chiar m-am deplasat până la o astfel de clinică, un veritabil *palazzo* situat în zona luxoasă a unui oraș altminteri lovit de sărăcie, o unitate medicală pe care nu doresc să o numesc, căci tot ce am obținut de acolo a fost un lung și plictisitor expozeu despre lucruri pe care le cunoșteam deja, plus (în timp ce zăceam întins pe una dintre mesele de examinare ale legendarului stabiliment) o mușcătură de ploșniță care, pentru scurt timp, mi-a dublat dimensiunile mâinii stângi, un supliment nedorit chiar și la solicitările mele pre-canceroase, dar un motiv de iritare cât se poate de real pentru cineva cu un sistem imunitar corodat de chimicale.

*

Una peste alta, este un moment deopotrivă dătător de speranță și de melancolie pentru un cancer ca al meu. Dătător de speranță deoarece dr. Frederick Smith, oncologul meu cel calm și extrem de bine pregătit, este capabil să creeze un chimio-cocteil care deja mi-a micșorat o parte din tumorile secundare și poate să „umble“ la cocteilul sus-menționat astfel încât să reducă pe cât posibil anumite efecte secundare neplăcute. Lucrul acesta nu ar fi fost posibil pe vremea când Updike își scria cartea ori când Nixon a declarat „război“ cancerului. Dar și dătător de melancolie, pentru că noi culmi ale medicinei încep să se întrevadă și noi

tratamente să apară, toate acestea, mai mult ca sigur, prea târziu pentru mine.

De exemplu, m-am simțit încurajat când am aflat de un nou „protocol imunoterapeutic“ elaborat de doctorii Steven Rosenberg și Nicholas Restifo la National Cancer Institute[11]. De fapt, „încurajat“ e puțin spus. Am fost de-a dreptul entuziasmat. Acum este posibil să îndepărtezi celulele T din sânge, să le supui unui proces de inginerie genetică și apoi să le reinjectezi pentru a ataca tumora. „Poate că sună a medicină din era spațială“, mi-a scris dr. Restifo, de parcă și el, ca și mine, ar fi recitit romanul lui Updike, „dar adevărul este că am tratat mai bine de 100 de pacienți cu celule T modificate genetic și, la peste 20 dintre aceștia, am urmat exact pașii pe care i-aș recomanda în cazul tău.“ La mijloc era însă un „șpil“, care implica o „potrivire“. Tumora mea trebuia să prezinte o anumită proteină, denumită NY-ESO-1, iar celulele mele imune o anumită moleculă, numită HLA-A2. În cazul existenței unei asemenea compatibilități, sistemul imunitar putea fi bombardat pentru a opune rezistență tumorii. Șansa părea să îmi surâdă, având în vedere că jumătate din populația cu gene europene și caucaziene posedă această moleculă. Iar la analiză s-a descoperit că tumora mea prezenta respectiva proteină! Doar celulele mele imune nu s-au dovedit a fi suficient de „caucaziene“. Alte experimente similare sunt evaluate în prezent de Food and Drug Administration[12], însă eu am cam intrat în criză de timp și nu pot uita sentimentul de dezamăgire care m-a cuprins la aflarea veștii.

Dar poate că, tocmai pentru a trece mai repede peste astfel de speranțe deșarte, ceva s-a petrecut în săptămâna în care am fost înștiințat că nu prezentam mutațiile necesare în tumoră care să mă califice pentru oricare dintre terapiile anticancer „direcționate“ oferite în acest moment. La numai o zi după, vreo cincizeci de prieteni mi-au trimis e-

mailuri prin care mă anunțau că, la emisiunea *60 Minutes*, se difuzase un reportaj despre „ingineria tisulară“, o invenție cu celule stem asupra unui bărbat cu cancer de esofag, și care avusese drept rezultat „dezvoltarea“ unui nou organ. Plin de entuziasm, l-am contactat pe prietenul meu, dr. Collins, părintele tratamentului având la bază genomul, care m-a anunțat cu blândețe, dar și cu fermitate, că, în cazul meu, cancerul se răspândise prea mult dincolo de esofag pentru a aplica astfel de metode.

Analizând tristețea de care m-am lăsat cuprins în acele șapte zile groaznice, am descoperit că mă simțeam nu numai dezamăgit, dar și înșelat. Marele pedagog american Horace Mann a scris undeva că „până ce nu ai făcut ceva pentru omenire, ar trebui să-ți fie rușine să mori“. Cu mare bucurie m-aș fi oferit ca subiect experimental pentru noi medicații sau operații, desigur, în parte în speranța de a fi salvat, dar și ca răspuns la îndemnul lui Mann. Dar nici măcar pentru o astfel de aventură nu mă calific. Așa că nu am încotro și mă târăsc înainte făcând chimioterapie, la care se vor adăuga, dacă se va considera că merită, radiații și, poate, mult discutata intervenție chirurgicală CyberKnife, ambele tratamente putând fi considerate aproape miraculoase prin comparație cu trecutul recent.

*

Intenționez să încerc un lucru cu șanse chiar mai mici de reușită, cu toate că eficacitatea acestuia îl plasează undeva la limitele probabilității. Îmi voi „secvența“ întregul ADN, precum și genomul tumorii. Francis Collins a reacționat cu rezerva sa obișnuită când a fost vorba de evaluarea utilității acestui demers. Dacă cele două secvențieri ar putea fi realizate, m-a informat el, „s-ar stabili cu precizie care mutații prezente în cancerul tău îi provoacă dezvoltarea. Posibilitatea de a descoperi mutații în celulele canceroase, care să ducă la o

nouă abordare terapeutică, este prea redusă, situându-se actualmente la granița cercetărilor asupra cancerului“. Parțial din acest motiv, m-a prevenit el, costurile unei asemenea operațiuni sunt foarte ridicate, pentru moment. Dar, dacă ar fi să judec după corespondenții mei, practic toată lumea din țara asta fie are cancer, fie are un prieten, sau o prietenă, ori o rudă care i-a căzut victimă. În consecință, mă gândesc că astfel, poate, voi contribui și eu puțin la îmbogățirea cunoștințelor în domeniu, în beneficiul generațiilor viitoare.

*

Spun „poate“ parțial pentru că Francis a fost nevoit să lase, deocamdată, deoparte munca sa de pionierat, pentru a-și apăra profesiunea de o blocadă legală instituită asupra celei mai promițătoare descoperiri făcute până acum în tratamentul cancerului. Chiar în timpul conversațiilor noastre deopotrivă pasionante și dezamăgitoare pe tema căii pe care ar trebui să o urmez eu, în august anul trecut, un judecător federal din Washington, D.C. a ordonat sistarea oricăror finanțări guvernamentale pentru cercetările în domeniul celulelor stem. Judecătorul Royce Lamberth răspundea astfel unei petiții înaintate de susținătorii Amendamentului Dickey-Wicker, numit astfel după cei doi republicani care, în 1995, au reușit să interzică alocarea de fonduri federale pentru cercetările bazate pe embrionul uman. Creștin practicant, Francis este extrem de reținut în privința creării, în scop terapeutic, acestor grupuri de celule lipsite de conștiință (așa cum sunt și eu, de altfel, în cazul în care asta vă interesează), însă a sperat să obțină rezultate bune prin folosirea *embrionilor deja existenți*, inițial concepuți pentru fertilizarea in vitro. Embrioni care, pentru moment, nu sunt utilizați la nimic. Dar, acum, niște maniaci religioși se străduiesc să interzică până și folosirea acestor embrioni, care i-

ar ajuta pe cei pe care aceiași maniaci îi privesc drept viitorii semeni ai embrionului încă neformat! Sponsorilor politicianiști ai acestui nonsens pseudo-științific ar trebui să le fie rușine să trăiască, darămite să moară. Dacă doriți să participați și voi la „lupta“ împotriva cancerului și a altor maladii îngrozitoare, atunci alăturați-vă și luptei împotriva prostiei mortale.

---

[10] Orașul poleit, în limba engleză, în orig. (n.red.)

[11] Institutul Național al Cancerului, în limba engleză, în orig. (n.red.)

[12] Administrația pentru Alimente și Medicamente (SUA), în limba engleză, în orig. (n.red.)

IV

Încă din momentul în care am fost doborât de cancer, în vara lui 2010, în plin turneu de promovare a cărții mele, am început să mă joc de-a v-ați ascunselea cu boala și să mă încăpățânez să-mi onorez, pe cât posibil, angajamentele. Dezbaterile și prelegerile sunt ca aerul pentru mine și profit oricând și oriunde de astfel de ocazii. La fel de mult îmi plac întâlnirile față în față cu tine, cititorule, fie că te prezinți sau nu cu un bon de casă pentru un exemplar lucios, nou-nouț, al memoriilor mele. Dar, iată ce mi s-a întâmplat în urmă cu câteva săptămâni. Imaginează-ți, rogu-te, cum stăteam așezat la masa unde dădeam autografe, de care s-a apropiat o doamnă cu înfățișare mămoasă (un segment important al cititorilor mei).

Ea: Am auzit de boala dumneavoastră. Îmi pare foarte rău.

Eu: Vă mulțumesc.

Ea: Un văr de-al meu a avut cancer.

Eu: O, îmi pare *foarte* rău.

Ea: [*în timp ce coada din spate se lungește*] Da, cancer la ficat.

Eu: O boală nenorocită.

Ea: Dar a scăpat de ea, asta după ce doctorii i-au spus că e incurabilă.

Eu: Foarte bine, asta ne dorim cu toții să auzim.

Ea: [*cei așezați la coadă încep să dea semne de nerăbdare*] Da. Dar, după aceea, cancerul a revenit, și de data asta a fost mult mai *rău*.

Eu: Ce îngrozitor!

Ea: Și după aceea a murit. A fost înfiorător. *Înfiorător.* Părea că nu se mai termină.

Eu: [*încerc să îmi găsesc cuvintele*]...

Ea: Desigur, vărul meu era homosexual de-o viață.

Eu: [*nu-mi găsesc cuvintele și nici nu vreau să o îngân ca un prost rostind „desigur“*]...

Ea: Și familia apropiată l-a renegat imediat. Așa că, practic, a murit singur.

Eu: Ăăă... nu prea știu ce...

Ea: Ce vreau să spun e că înțeleg *perfect* prin ce treceți.

A fost o întâlnire surprinzător de epuizantă pentru mine și de care m-aș fi lipsit bucuros. M-a făcut să-mi pun problema oportunității scrierii unui mic manual de etichetă a cancerului. Acesta ar fi atât pentru uzul suferinzilor, cât și al susținătorilor lor. Pe de o parte, nu am făcut un secret din boala mea. Pe de altă parte, nu mă fâțâi de colo-colo cu vreo insignă uriașă prinsă de rever pe care să scrie: „Să nu mă întrebați decât despre cancerul de esofag în stadiul patru cu metastaze“. Adevărul este, însă, că, dacă nu îmi puteți oferi date de ultimă oră despre asta și numai despre asta, și despre ceea ce se întâmplă atunci când ganglionii limfatici și plămânii sunt afectați, nu sunt atât de interesat de subiect și nici atât de informat. Bolnavul dezvoltă un fel de elitism legat de unicitatea maladiei de care suferă. Așa încât, în cazul în care povestea voastră, fie ea la prima mână sau din surse, se referă la alte organe, poate c-ar fi mai bine să o relatați pe scurt sau măcar mai selectiv. Sugestia este valabilă atât în cazul poveștilor profund deprimante care au drept rezultat scăderea moralului – vezi mai sus – cât și în cazul celor gândite să transmită optimism și să îmbunătățească starea de spirit: „Bunica mea a fost diagnosticată cu melanom în punctul G în fază terminală și aproape nimeni nu-i mai dădea nici o șansă. Dar ea nu a renunțat la luptă și a făcut chimioterapie și radiații, în același timp, și ultima fotografie pe care ne-a trimis-o și-a făcut-o pe

muntele Everest“. Nici de această dată povestea nu își va atinge ținta, dacă nu v-ați asigurat mai întâi cât de bine o duce (sau cum se simte) publicul.

*

În mod normal, se acceptă faptul că întrebarea „Ce mai faci?“ nu obligă la un răspuns complet sau sincer. Așa că, zilele acestea, când sunt întrebat, tind să răspund criptic cu o propoziție de genul: „E prea devreme ca să mă pronunț“. (Dacă se întâmplă ca întrebarea să-mi fie pusă de personalul minunat de la clinica mea de oncologie, uneori merg atât de departe încât să răspund: „Se pare că am cancer“.) Nimeni nu vrea să afle de nenumăratele orori și umilințe mărunte care devin fapte „de viață“ atunci când corpul ți se transformă din prieten în dușman: trecerea subită și dramatică de la constipație cronică la opusul ei; renghiul la fel de neplăcut pe care ți-l joacă boala când ți-e o foame de lup și, în același timp, mirosul de mâncare îți produce greață; senzația oribilă a stomacului gol care îți chiorăie sau patetica descoperire că pierderea părului a dus chiar la dispariția foliculilor din nări și, drept urmare, se manifestă fenomenul iritant al nasului care îți curge în permanență, ca la copii. Scuze, dar voi ați întrebat... Nu mi s-a părut deloc amuzant momentul în care am devenit perfect conștient de adevărul afirmației materialiste că nu *am* un corp, ci *sunt* un corp.

Dar nu poți nici să adopți politica: „Nu întreba, nu spune“. O astfel de atitudine ar friza ipocrizia și ar invita la acceptarea unor standarde duble. Bineînțeles, prietenii și rudele nu beneficiază de opțiunea de a te scuti de întrebări binevoitoare. Una dintre modalitățile prin care poți încerca să-i faci să se simtă în largul lor este să fii cât mai sincer și să eviți orice eufemisme sau negări. Cel mai simplu mod de a o face este să observi că, după stadiul al patrulea, nu mai urmează un stadiu al cincilea. Pe drept cuvânt, unii vor să le dovedesc

acest lucru. Recent, am fost nevoit să accept că nu voi putea asista la nunta nepoatei mele, în orașul meu natal și în locul unde am urmat facultatea, la Oxford. Situația m-a deprimat din varii motive, iar un prieten foarte apropiat m-a întrebat: „Te temi că nu vei mai putea să revezi Anglia niciodată?“ Întâmplător, mi-a pus întrebarea potrivită, căci tocmai asta mă deranjase cel mai tare, și, totuși, m-am simțit nejustificat de șocat de francheța lui. Sunt perfect capabil să-mi înfrunt problemele, mulțumesc frumos. Nu e nevoie să mă ajuți. Și totuși, într-un fel, eu însumi provocasem o asemenea întrebare. La un moment dat, când i-am povestit unei alte prietene, cu un realism deliberat, că, după alte câteva scanări și tratamente, s-ar putea ca medicii să-mi spună că din acel punct încolo tot cazul meu se va reduce la o chestiune de „management“, am fost, pur și simplu, șocat de răspunsul ei: „Da, bănuiesc că va veni, la un moment dat, vremea când va trebui să te gândești că se apropie sfârșitul“. Cât de adevărat și, totodată, ce rezumat scurt și la obiect al propriilor mele vorbe. Dar nu era, din nou, decât nevoia mea irațională de a avea un soi de monopol sau chiar un drept de veto asupra a ceea ce se poate spune. Victimele cancerului simt permanent tentația egocentrismului sau chiar a solipsismului.

*

În consecință, manualul meu despre etichetă ar impune reguli de urmat atât de către mine, cât și de către cei care vorbesc prea mult, sau prea puțin, și asta în încercarea de a masca, în cât mai mare măsură, stânjeneala care intervine inevitabil în relațiile diplomatice dintre Tumortown și vecinii săi. Dacă doriți un exemplu de cum să nu vă comportați precum un veritabil ambasador al primului, voi fi mai mult decât încântat să vă trimit atât cartea cât și filmul *The Last Lecture*[13]. Ar fi complet lipsit de gust să afirm că filmul – un rămas-bun înregistrat de defunctul profesor Randy

Pausch – „a devenit viral“ pe internet, dar așa s-a întâmplat. Ar trebui vizionat însoțit de avertismente asupra sănătății privitorului: este atât de dulceag, încât v-ar trebui probabil o injecție cu insulină ca să-l suportați. Pausch a lucrat pentru Disney și asta se vede. A inclus un întreg capitol în apărarea clișeelor, fără a omite celebrul „Abstracție făcând de toate celelalte, cum v-a plăcut piesa, doamnă Lincoln?“. Folosește cuvintele „puști“, „copilărie“ și „vis“ de parcă ar fi invenția lui. („Oricine folosește, într-o singură propoziție, cuvintele «copilărie» și «vis» mi-a captat imediat atenția.“) Pausch a predat la Carnegie Mellon, dar în tradiția lui Dale Carnegie[14], lucru pe care îi place să îl sublinieze. („Zidurile ridicate în fața noastră sunt acolo cu un scop... pentru a ne da ocazia de a arăta cât de mult ne dorim un lucru.“) Desigur, nu trebuie neapărat să citiți cartea lui Pausch, însă mulți studenți și colegi au fost nevoiți să asiste la conferința în cursul căreia Pausch a făcut flotări, a prezentat filmulețe de familie, s-a strâmbat la cameră și, în general, s-a maimuțărit în toate chipurile. În circumstanțe în care publicul este aproape obligat moral să te susțină cu entuziasm, ar trebui ca un asemenea comportament la limita torturii și deloc amuzant să fie considerat o ofensă. Într-un fel, este la fel de deranjant ca și hărțuiala la care m-a supus femeia cu înfățișare mămoasă de care v-am povestit mai devreme. Pe măsură ce populațiile din Tumortown și din restul așezărilor continuă să se înmulțească și să „interacționeze“, crește nevoia de a stabili reguli de bază care să ne împiedice să ne facem rău unii altora.

---

[13] *The Last Lecture (Ultima prelegere)* – bestseller avându-i coautori pe Randy Pausch și Jeffrey Zaslow, apărut în 2008. Cu o lună

înainte de respectiva prelegere, Pausch primise diagnosticul de cancer pancreatic terminal. (n.red.)

[14] Dale Carnegie (1888–1955), scriitor american, a fost promotorul literaturii de tip motivațional. (n.red.)

V

I have seen the moment of my greatness flicker
And I have seen the eternal Footman hold my coat and snicker,
And in short, I was afraid.

—T.S. ELIOT,
„The love song of J. Alfred Prufrock“[15]

La fel ca multe alte experiențe diverse de viață, și ineditul diagnosticului de tumoră malignă tinde, la un moment dat, să se erodeze. Lucrurile încep să-și piardă din importanță, chiar să devină banale. Aproape că ajungi să te obișnuiești cu spectrul „Lacheului etern“, așa cum te deprinzi cu acel soi de ins plictisitor de moarte care te pândește pe casa scării la sfârșitul zilei, în speranța de a prinde ocazia să-ți spună ceva. Și obiecțiile mele nu se îndreaptă, în special, către felul acela afectat în care îmi ține haina, de parcă mi-ar aminti că a sosit vremea să pornesc la drum. O, nu, pe mine *rânjetul* lui mă omoară.

De prea multe ori, boala mă tachinează cu cine știe ce specialitate ori senzație a zilei. Câteodată sunt inflamații și pustule apărute, la întâmplare, pe limbă sau în gură. Sau, ce ați zice de un pic de neuropatie periferică, lăsând în urma ei picioare amorțite și reci? Existența zilnică începe să semene cu viața de bebeluș, măsurată nu în lingurițele de cafea ale lui Prufrock, ci în doze minuscule de hrană, acompaniate de sunetele încurajatoare ale asistenței, sau de discuții solemne cu privire la funcțiile sistemului digestiv, purtate cu străine cu expresii îngrijorate. În zilele mai puțin bune, mă simt precum porcul de Crăciun al

unei familii sadic de sentimentale, care nu se îndură să îl taie, cu toate că pregătește cuțitul în fiecare zi. Dar, din păcate, cancerul nu este atât de... prevenitor.

Cel mai dezolant și mai alarmant moment de până acum a fost când vocea mea s-a înălțat brusc la tonalitatea unui scâncet ascuțit de copil (sau poate a unui guițat de porc). După care a început să se facă auzită peste tot, sub forme din ce în ce mai ciudate, de la o șoaptă aspră și răgușită, la un behăit subțire și plângăcios. Și uneori amenința, lucru care acum se întâmplă zilnic, să dispară cu totul. Tocmai mă întorsesem de la o serie de conferințe susținute în California, unde reușisem, cu ajutorul morfinei și al adrenalinei, să-mi „dau glas“ opiniilor, când am încercat să strig după un taxi în fața casei – și nimic. Am încremenit ca o pisică speriată că și-a pierdut, brusc, mieunatul. Pe vremuri, eram în stare să opresc un taxi de la treizeci de metri distanță. Și mai puteam, fără microfon, să-mi fac vocea să răzbată până în ultimul rând și până în galeria unei săli de dezbateri pline ochi. Și, poate că nu o fi motiv de laudă, dar oamenii îmi spuneau că, dacă aveau televizorul sau radioul deschis, chiar și în camera alăturată, puteau întotdeauna să-mi recunoască vocea și să-și dea seama că eram și eu „deschis“.

La fel ca și sănătatea însăși, pierderea unei astfel de capacități nu poate fi imaginată până când nu te confrunți efectiv cu ea. În tinerețe, am jucat și eu, ca toată lumea, diverse variante ale jocului „Ce ai prefera?“, în care, de obicei, se dezbate care din cele două handicapuri, orbirea sau surzenia, ar fi mai greu de suportat. Dar nu îmi amintesc să fi speculat vreodată pe tema muțeniei. Lipsa capacității de a vorbi seamănă mai mult cu impotența sau cu amputarea unei părți a personalității. Într-o mare măsură, eu mă confundasem cu „vocea“ mea, atât în public, cât și în particular. Toate ritualurile și întreaga etichetă a

conversației, începând cu dresul glasului înainte de a spune o glumă extrem de lungă și plină de aluzii și terminând (în vremurile de tinerețe) cu scăderea strategică a tonului cu o octavă, în încercarea de a-mi face propunerile mai convingătoare, erau, în cazul meu, înnăscute și vitale. Nu știu să cânt, însă, cândva, eram capabil să recit poezii sau să citez din proză, ba chiar eram rugat să o fac. Iar sincronizarea este totul: trebuie găsit momentul perfect când să intervii într-o discuție ca să condimentezi o poveste, să provoci râsul ori să-ți ridiculizezi oponentul. Am trăit pentru astfel de clipe. Acum, dacă vreau să intervin într-o conversație, trebuie să caut alte modalități de a atrage atenția și să mă împac cu ideea îngrozitoare că voi fi ascultat „cu înțelegere". Măcar publicul nu va fi nevoit să mă asculte mult timp: nu pot ține pasul cu el și, oricum, nici nu aș vrea s-o fac.

*

Atunci când te îmbolnăvești, oamenii îți trimit CD-uri. Din experiența mea, pot afirma că multe sunt cu Leonard Cohen. Așa se face că, de curând, am auzit un cântec intitulat „If It Be Your Will". Este puțin cam dulceag, dar frumos interpretat și începe așa:

If it be your will
That I speak no more,
And my voice be still,
As it was before…[16]

Am descoperit că e mai bine să nu ascult melodia asta noaptea târziu. Numele lui Leonard Cohen este indisolubil legat de vocea sa, fără de care însăși existența ar fi de neimaginat. (Am ajuns să mă îndoiesc că aș vrea sau că aș suporta să ascult acest cântec într-o altă interpretare.) La o adică, îmi tot spun, aș putea să merg șontâc-șontâc înainte, comunicând numai în scris. Însă ideea mi-a venit numai și numai din cauza vârstei. Dacă aș fi fost văduvit de voce când eram mai tânăr, nu

cred că aș fi realizat prea multe cu scrisul. În acest sens, îi datorez enorm lui Simon Hoggart de la *Guardian*, care, în urmă cu vreo treizeci și cinci de ani, m-a anunțat că articolul pe care i-l prezentasem era bine argumentat, dar anost, și m-a sfătuit pe un ton destul de aspru să scriu „așa cum vorbesc“. La momentul respectiv am rămas fără replică în fața reproșului că aș fi plictisitor și nu i-am mulțumit așa cum se cuvine, însă, cu timpul, am ajuns să înțeleg că teama de a nu părea prea slab, dar și de folosirea pronumelui personal erau, în sine, o formă de slăbiciune.

În ultima vreme, obișnuiam să-mi deschid cursul de scriere creativă afirmând că oricine știe să vorbească poate să și scrie. După ce îmi încurajam studenții aruncându-le colacul de salvare, le sădeam perfid în suflet: „Dar câți dintre voi știu realmente să vorbească?“ Efectul era unul decepționant, după cum mă așteptam. Îi sfătuiam să citească fiecare compunere cu voce tare, de preferință unui prieten demn de încredere. Regulile sunt cam aceleași: feriți-vă de expresiile bătătorite (ca de ciumă, cum s-ar spune) și de repetiții. Nu spune că, băiat fiind, bunica ta îți citea seara înainte să adormi, asta dacă nu cumva, în acel stadiu al existenței ei, bunica fusese *realmente* băiat, caz în care ar fi, poate, mai bine să te concentrezi pe această informație, mult mai interesantă. Dacă un lucru merită ascultat, atunci, cel mai probabil, merită și să fie citit. Prin urmare, mai presus de orice: caută-ți propria *voce.*

*

Cel mai satisfăcător compliment pe care ți-l poate face un cititor este acela că s-a regăsit în scrierile tale. Gândiți-vă la autorii voștri favoriți și recunoașteți că acesta este unul dintre lucrurile care vă atrag la opera lor, adesea fără ca măcar să vă dați seama de la bun început. Singurul echivalent uman al acestei situații este o conversație de calitate: să îți dai seama că sunt

formulate și înțelese argumentele corecte, că sunt implicate ironia și explicațiile elaborate și că o remarcă banală sau prea evidentă este percepută ca aproape dureroasă fizic. Așa a evoluat filosofia înainte de a fi așternută pe hârtie. Iar poezia a început cu vocea ca unic actor și urechea ca unic receptor al versurilor. Adevărul este că n-am auzit de nici un scriitor bun care să fi fost surd. Cum ar putea aprecia un surd, chiar și cu ajutorul minunatului limbaj al semnelor inventat de Abbé de l'Épée, accentele abia perceptibile și extazul provocat de nuanțele transmise de o voce bine acordată? Henry James și Joseph Conrad și-au *dictat* ultimele romane – fapt ce trebuie considerat drept una dintre cele mai mari realizări vocale ale tuturor timpurilor, cu toate că au beneficiat, probabil, de lecturarea unor pasaje de către aceia cărora le fuseseră dictate –, iar Saul Bellow a dictat, în mare parte, romanul *Darul lui Humboldt*. Dacă nu am simți idiolectul, care definește, de fapt, modul în care un individ vorbește și, prin urmare, scrie, am fi lipsiți de un întreg continent de empatie umană, ca și de plăcerile minore, dar importante, care îl însoțesc, precum mimica și parodia.

*

Mai solemn s-a exprimat W.H. Auden[17] în „1 septembrie, 1939", când nota „Tot ce am e o voce", în încercarea chinuitoare de a înțelege și de a contracara triumful răului absolut. „Cine poate ajunge la urechile surzilor?", se întreba el cu disperare. „Cine poate vorbi în numele celor muți?" În aproximativ aceeași perioadă, autoarea germană, evreică la origine, Nelly Sachs, viitoare laureată a Premiului Nobel, nota că apariția lui Hitler pe scena politică o redusese, literalmente, la tăcere, văduvind-o de însăși vocea sa prin simpla negare a tuturor valorilor. În limbajul de zi cu zi ideea stăruie, chiar dacă într-o formă mai atenuată: la moartea unei persoane care și-a închinat viața

serviciului public, necrologurile menționează, de multe ori, că a fost o „voce“ reprezentativă pentru aceia care nu se fac auziți.

Din gâtlejul uman pot ieși și blesteme teribile: zbierete, mormăituri, vaiete, urlete, incitări („cele mai aprige gunoaie militante“, după cum scria Auden în același poem), ba chiar și râsete pe înfundate. Împotriva acestui torent de bolboroseli și de zgomote tânjim să ne ridicăm vocile mici, glasul rațiunii și al afirmațiilor moderate. Cele mai frumoase amintiri ale unor gesturi de înțelepciune și prietenie, de la *Apărarea lui Socrate* a lui Platon, la *Viața lui Samuel Johnson* de Boswell[18], au răsunet în momente orale, nescrise, de interacțiune, de reflecție și de speculație. Tocmai în astfel de confruntări, în competiție și prin comparație cu ceilalți, putem spera să găsim eluzivul și magicul *mot juste*. Pentru mine, amintirea unor relații prietenești înseamnă rememorarea acelor conversații care ar fi fost păcat să fie întrerupte: acele conversații care fac din sacrificiul zilei următoare unul neînsemnat. Așa a ales Callimah să și-l amintească, în elegia sa, pe iubitul său prieten Heraclit (citez din adaptarea în engleză a lui William Cory):

> *They told me, Heraclitus; they told me you were dead.*
> *They brought me bitter news to hear, and bitter tears to shed.*
> *I wept when I remembered how often you and I*
> *Had tired the sun with talking, and sent him down the sky.*[19]

Și, într-adevăr, Callimah își argumentează pretenția la imortalitatea lui Heraclit prin dulceața glasului prietenului său:

> *Still are thy pleasant voices, thy nightingales awake,*

For Death, he taketh all away, but them he cannot take[20]

Mă rog, poate cam exagerate elogiile din ultimele versuri...

*

În literatura medicală, „coarda“ vocală nu este decât un „pliu“, o bucată de zgârci care se chinuie să se întindă pentru a-și atinge fratele geamăn, producând astfel sunete. Personal, însă, cred că există o relație mai profundă între „coarda vocală“ și „coarda sensibilă“: acea vibrație sonoră care trezește amintiri, creează muzică, inspiră dragoste, face ochii să lăcrimeze, emoționează mulțimile până la compasiune și hoardele până la pasiune. Poate că, la urma urmelor, nu suntem, așa cum ne plăcea să ne lăudăm, singurele animale înzestrate cu darul vorbirii. Dar suntem singurii capabili să folosim comunicarea vocală doar pentru plăcere și distracție, combinând-o cu alte două mari motive de mândrie – rațiunea și umorul – pentru a ajunge la sintezele cele mai rafinate. Pierderea unei asemenea abilități echivalează cu privarea de o întreagă gamă de facultăți: ea duce, cu certitudine, la moarte.

Singura mea consolare, în acest an de viață înaintea morții, a fost prezența prietenilor. Nu mă mai pot bucura de mâncare și de băutură, așa că, atunci când se oferă să vină să mă viziteze, știu că o fac pentru șansa binecuvântată a unei conversații. Unii dintre acești camarazi pot umple cu ușurință o sală cu clienți dispuși să plătească pentru a-i asculta. Sunt vorbitori cu care simplul fapt de a ține pasul este, în sine, un privilegiu. Măcar acum pot să-i audiez gratis. Pot veni să mă vadă? Da, deși este doar un fel de-a spune. Așa că acum merg zilnic într-o sală de așteptare și mă uit la știrile oribile despre Japonia[21], la televiziunea prin cablu (adesea cu subtitrări complete, doar ca să mă torturez singur) și aștept cu nerăbdare ca o

doză masivă de protoni să-mi fie injectată în corp, la o viteză egală cu două treimi din cea a luminii. Ce anume sper să obțin? Dacă nu vindecarea, atunci măcar o remisie. Și ce vreau să capăt înapoi? Folosind două dintre cele mai simple cuvinte alăturate vreodată: libertatea cuvântului.

---

[15] „Mi-am văzut grandoarea pâlpâind abia
Și am văzut eternul Lacheu cum blana îmi ținea și chicotea,
Și, pe scurt, m-am înspăimântat.“
(„Cântecul de dragoste al lui J. Alfred Prufrock“, trad. Ștefan Augustin Doinaș) (n.red.)

[16] „Dacă fi-va vrerea ta
Ca eu de-acum să tac,
Și vocea să-mi fie mută,
Așa cum s-a mai întâmplat…“

[17] Wystan Hugh Auden (1907–1973), poet englez, considerat unui dintre cei mai importanți scriitori ai secolului XX (n.red.)

[18] James Boswell (1740–1795), avocat, ziarist și scriitor scoțian (n.red.)

[19] „Da, Heraclit, mi-au spus, mi-au spus că ai murit.
Vestea cea rea mi-au dat-o și lacrimi am vărsat, înmărmurit.
Am plâns la amintirea zilelor când noi ne-am spus
Atâtea vorbe, că soarele l-am ostenit pân’ la apus.“

[20] „Dar vocea ta cea blândă, de privighetoare, rămâne,
Căci Moartea te-a luat cu sine, însă pe ea nu o supune.“

[21] Este vorba despre cutremurul din 11 martie 2011, produs în Japonia, de 9 grade pe scara Richter, care a provocat, la rândul lui, un tsunami, ambele fenomene având consecințe dezastruoase. (n.red.)

VI

Death has this much to be said for it:
You don't have to get out of bed for it.
Wherever you happen to be
They bring it to you – free.[22]

— KINGSLEY AMIS[23]

Pointed threats, they bluff with scorn
Suicide remarks are torn
From the fool's goldmouth piece the hollow horn
Plays wasted words, proves to warn,
That he not being busy being born is busy dying.[24]

— BOB DYLAN
„It's Alright, Ma (I'm Only Bleeding)"

Atunci când i-a sunat ceasul, bătrânul Kingsley, care suferise o descurajantă și descumpănitoare degradare, s-a întins în pat și, într-un final, s-a întors cu fața la perete. Nu ca să se odihnească și să beneficieze de room service-ul oferit de spital – „Omoară-mă, odată, idiotule!", a exclamat el la un moment dat, înspăimântându-și fiul, pe Philip –, ci ca să-și aștepte pasiv sfârșitul. Care a sosit la timp, fără prea mare zarvă și gratuit.

Domnul Robert Zimmerman din Hibbing, Minnesota, mai cunoscut sub numele de Bob Dylan, a trecut cel puțin o dată pe lângă moarte și și-a revizuit și și-a actualizat relația cu atotputernicul și cu cele Patru Lucruri de pe Urmă de mai multe ori, și pare hotărât să demonstreze că există multe căi diferite de a dovedi că te afli încă în viață. La urma urmelor, dacă tot trebuie să iei în calcul alternativele...

Înainte de a fi diagnosticat cu cancer de esofag, în urmă cu un an și jumătate, le mărturisisem cu oarecare nonșalanță cititorilor memoriilor mele că, în momentul în care avea să mi se apropie sfârșitul, aș fi vrut să fiu pe deplin conștient și treaz, pentru a înfrunta moartea „activ“, și nu în mod pasiv. Și încerc și acum să țin aprinsă acea mică flacără a curiozității și a nesupunerii: vreau să continui să-mi cânt partitura până la capăt și să nu fiu cruțat de nimic din ceea ce aparține cu adevărat ciclului vieții. Totuși, sunt nevoit să recunosc că o maladie gravă te face să-ți examinezi principiile familiare și expresiile pe care până atunci ai avut impresia că te poți baza. Și, astfel, am descoperit că nu mai pot repeta anumite idei cu aceeași convingere ca altădată; în particular, am ajuns să mă feresc să mai afirm „ceea ce nu mă ucide mă face mai puternic“.

Mai mult decât atât, acum mă întreb uneori de ce am considerat această afirmație ca fiind profundă. Ea îi este, în general, atribuită lui Friedrich Nietzsche: *Was mich nicht umbringt macht mich stärker.* În limba germană sună ca o poezie, motiv pentru care presupun că Nietzsche a împrumutat-o de la Goethe, care ar fi putut-o scrie cu un secol mai devreme. Dar întrebarea care se pune este dacă rima se află acolo cu un motiv anume. Poate că da, dacă e să judecăm din punct de vedere emoțional. Îmi amintesc de unele momente de cumpănă, de iubire și de ură, din care am ieșit, ca să zic așa, mai puternic mulțumită experienței pe care nu aș fi putut să o acumulez în alt chip. Iar o dată sau de două ori, când am reușit să ies dintr-o mașină în flăcări sau să scap ca prin urechile acului dintr-o altă situație cumplită, în perioada în care am fost corespondent de război, am trăit, cu oarece infatuare, sentimentul că respectiva întâlnire cu moartea mă întărise. Dar adevărul este că toate acestea se pot rezuma la expresia „prin mila lui Dumnezeu am scăpat cu

viață“, care, la rândul ei, se traduce prin „Dumnezeu mi-a întins, din fericire, mâna, dar, din nefericire, nu l-a ajutat și pe cel de alături“.

*

În lumea fizică naturală, cea de care se ocupă medicina, există multe lucruri care te pot sau nu ucide și care te pot lăsa mult mai slăbit. Lui Nietzsche i-a fost dat să afle acest lucru în cel mai dificil mod cu putință, fapt care face cu atât mai surprinzătoare includerea maximei despre care am pomenit în antologia din 1889, *Amurgul idolilor.* (Titlul original în limba germană este *Götzen-Dämmerung*, o trimitere clară la epopeea lui Wagner. Poate că faimoasa dispută dintre el și compozitor, în cursul căreia Nietzsche s-a declarat oripilat de repudierea de către Wagner a clasicilor în favoarea miturilor și a legendelor germane sângeroase, a fost printre lucrurile care i-au conferit filosofului tărie morală și curaj. Căci, în mod cert, subtitlul cărții – *Cum se filosofează cu ciocanul* – dovedește mult curaj.)

Ulterior, însă, Nietzsche, care se pare că se îmbolnăvise de sifilis, foarte probabil chiar în timpul primului său act sexual, a suferit de migrene îngrozitoare și de atacuri de orbire, care au dus apoi la demență și paralizie. Chiar dacă acestea nu l-au ucis pe loc, au contribuit, fără îndoială, la moartea lui și, la fel de sigur, nu se poate afirma că l-au întărit. În declinul său mintal, Nietzsche ajunsese la convingerea că cea mai importantă realizare culturală la care poate visa un om ar fi dovedirea faptului că piesele atribuite lui Shakespeare au fost, în realitate, scrise de Bacon, semn de necontestat al unei stări avansate de epuizare intelectuală și mintală.

(Subiectul a ajuns să mă intereseze într-o oarecare măsură deoarece, nu cu mult timp în urmă, am fost invitat la un post de radio catolic, din inima sud-estului american, pentru o dezbatere pe teme religioase. Prezentatorul a avut grijă să

păstreze pe tot parcursul discuției acel ton plin de curtoazie specific sudului, permițându-mi să-mi expun opiniile pe larg, după care m-a luat prin surprindere întrebându-mă dacă mă consideram, în vreun fel, adept al lui Nietzsche. Am răspuns că nu, precizând că sunt de acord cu anumite puncte de vedere ale marelui om, dar că acesta nu a reprezentat pentru mine o mare sursă de inspirație și că găsesc disprețul său față de democrație destul de neplăcut și de deconcertant. H.L. Mencken[25] și alții, am încercat eu să adaug, s-au folosit de numele lui Nietzsche pentru a aduce unele argumente socio-darwiniste brutale în favoarea ideii de inutilitate a celor „nepotriviți". Iar sora lui Nietzsche, odioasa Elisabeth, i-a exploatat decăderea fizică pentru a-i manipula opera, făcând din ea un punct de sprijin pentru mișcarea antisemită naționalistă din Germania. Asta i-a adus lui Nietzsche o reputație postumă, nemeritată poate, de fanatic. Prezentatorul a insistat, întrebându-mă dacă eram la curent cu faptul că Nietzsche își scrisese o mare parte din operă în perioada de declin provocat de sifilisul în stadiu terminal. Am răspuns din nou că auzisem de acest lucru și că nu vedeam nici un motiv pentru a-l pune sub semnul îndoielii, cu toate că nu știam nici dacă era un adevăr confirmat. Tocmai când emisiunea se apropia de sfârșit și exact când am auzit semnalul însoțit de cuvintele care anunțau finalul, gazda mea a sprintat și s-a întrebat în ce măsură propriile mele scrieri despre dumnezeu fuseseră influențate de o maladie similară! Ar fi trebuit să-mi dau seama că îmi „coace" ceva, însă, mărturisesc că în fața acestei intervenții am rămas, pur și simplu, fără cuvinte.)

*

În final, și în circumstanțe înfiorătoare, în orașul italian Torino, Nietzsche a fost copleșit la vederea unui cal bătut cu cruzime în stradă. S-a repezit să prindă în brațe gâtul animalului și a suferit un atac

grav, după care se pare că și-a petrecut restul vieții sale chinuite în dureri atroce, sub permanenta îngrijire a mamei și a surorii. Data episodului de la Torino este interesantă în sine. Aceasta s-a petrecut în 1889, și se știe că, în 1887, Nietzsche fusese puternic influențat de descoperirea operei lui Dostoievski. Între episodul cu calul și înfiorătorul vis grafic pe care l-a avut Raskolnikov în noaptea de dinaintea comiterii crimelor din *Crimă și pedeapsă* se observă o coincidență aproape sinistră. Coșmarul, practic imposibil de uitat odată ce l-ai citit, este despre un cal omorât în bătaie. Proprietarul său îl biciuiește peste ochi, îi zdrobește șira spinării cu un par, îi cheamă pe privitori să îl ajute să lovească... nu suntem cruțați de nici un detaliu. Dacă această coincidență sumbră a fost de ajuns pentru a duce la dereglarea mintală finală a lui Nietzsche, atunci înseamnă că filosoful se afla deja într-o stare de profundă slăbiciune sau de vulnerabilitate, provocată de celelalte suferințe, fără legătură cu episodul. Suferințe care, nu încape îndoială, nu l-au făcut mai puternic. Cel mai bun lucru pe care a putut să-l facă în pauzele dintre crizele de nebunie, mă gândesc eu acum, a fost să-și aștearnă pe hârtie colecția de aforisme și de paradoxuri pătrunzătoare. Asta i-a dat, probabil, iluzia euforică a triumfului prin utilizarea „Voinței de putere“. *Amurgul idolilor* a fost, de fapt, publicat aproape simultan cu oroarea trăită în Torino, astfel încât coincidența a fost împinsă până la limită.

Sau să luăm exemplul unui filosof de cu totul altă factură și mult mai temperat, o persoană mai apropiată de vremurile noastre. Regretatul profesor Sidney Hook a fost un celebru materialist și pragmatist, autor al unor tratate sofisticate despre John Dewey și Karl Marx. Și el a fost ateu și nu s-a dezis niciodată de convingerile sale. Spre sfârșitul lungii sale vieți, Hook s-a îmbolnăvit grav și a început să se gândească la paradoxul pe care îl

trăia, și anume că, locuind în Mecca medicinei, în Stanfordul californian, avea acces la un nivel de îngrijire fără precedent, și asta în timp ce era expus unor suferințe pe care generațiile anterioare probabil că nu-și permiseseră să le cunoască. Meditând la toate acestea, după o experiență oribilă din care, totuși, și-a revenit, el a concluzionat că ar fi preferat să moară:

> Zac pe patul de moarte. Insuficiența cardiacă congestivă a fost tratată în scopul diagnosticării printr-o angiogramă care a declanșat un atac cerebral. Crizele violente și dureroase de sughițuri, neîntrerupte zile și nopți la rând, au împiedicat ingerarea mâncării. Partea stângă a corpului și una dintre coardele vocale mi-au paralizat. S-a instalat o formă de pleurezie care m-a făcut să mă simt de parcă mă înecam într-o mare de vâscozități. Într-unul dintre momentele de luciditate din acele zile de agonie, i-am cerut medicului să mă deconecteze de la aparate sau să-mi arate cum să o fac eu însumi.

Medicul nu a dat curs cererii, asigurându-l, cu destulă aroganță, pe Hook că „la un moment dat, îmi voi da seama de lipsa de înțelepciune a solicitării mele“. Însă filosoful nostru cel stoic a continuat, de la înălțimea poziției sale de om care văzuse moartea cu ochii, să insiste că și-ar fi dorit să i se permită să sucombe. A oferit și trei motive în sprijinul acestei idei. O altă criză era iminentă, fapt care l-ar fi forțat să treacă din nou prin aceleași suferințe. Familia sa era obligată să treacă printr-o experiență infernală. Resursele medicale erau cheltuite fără nici un folos. Pe parcursul eseului său, a folosit o expresie extrem de puternică pentru a descrie situația acelora care sufereau la fel ca el, afirmând că zăceau pe „morminte de saltele“.

Dacă revenirea la viață nu înseamnă ceva ce nu te ucide, atunci nu știu ce altceva s-ar califica

pentru asta. Și, totuși, se pare că episodul nu l-a făcut pe Hook semnificativ „mai puternic“. Dimpotrivă, i-a atras atenția asupra modului în care fiecare dizabilitate în parte se adaugă precedentelor pentru a da naștere unei nefericiri cumulative ce nu poate avea decât un singur rezultat. Dacă ar fi altfel, fiecare criză, fiecare atac cerebral, fiecare sughiț nenorocit, fiecare asalt al vâscozităților s-ar acumula și ți-ar spori rezistența. Lucru, pur și simplu, absurd. Prin urmare, ceea ce ne rămâne este un lucru destul de neobișnuit în analele abordărilor nesentimentale ale morții: nu dorința de a muri cu demnitate, ci aceea de *a fi murit.*

*

Profesorul Hook ne-a părăsit într-un final, în 1989, iar eu sunt mai tânăr cu o generație decât el. Nu am navigat încă la fel de aproape de cruntul sfârșit așa cum a făcut-o el. Și nici nu am fost încă pus în situația de a mă gândi la o asemenea conversație cu medicul meu. Însă, îmi amintesc cum stăteam întins pe pat și mă uitam la torsul meu gol, acoperit de la gât până la buric de o erupție de un roșu aprins provocată de tratamentul cu radiații. Era produsul unui bombardament de o lună cu protoni, care îmi înlăturase prin ardere cancerul din ganglionii claviculari și paratraheali, dar și tumora originală din esofag. Acest fapt mă plasa în clasa exclusivistă a pacienților care puteau susține că beneficiaseră de expertiza avansată pe care numai renumitul Anderson Cancer Center din Houston o putea oferi. Este inutil să menționez că erupția era dureroasă. Problema stă în cum anume să descrii durerea așa cum o resimți *în interior*. Am zăcut în pat zile în șir, încercând în zadar să amân momentul în care trebuia să înghit. De fiecare dată când înghițeam totuși, un val infernal de durere îmi inunda gâtlejul, culminând cu senzația că un catâr mă lovește cu copitele în șale. M-am întrebat dacă arătam la fel de roșu și de

inflamat pe dinăuntru ca și pe dinafară. După aceea, un gând năzdrăvan mi-a încolțit, nepoftit, în minte: dacă mi s-ar fi spus de la început că așa aveam să mă simt, aș mai fi optat pentru tratament? În anumite momente, când mă încovrigam de durere, mă zvârcoleam, icneam și înjuram, mă îndoiam profund că aș fi acceptat.

Din fericire, durerea aceasta este imposibil de descris din memorie. Și la fel de imposibil este să previi pacientul în legătură cu ea. Dacă doctorii însărcinați cu manevrarea protonilor ar fi încercat să mă prevină, mi-ar fi vorbit, probabil, de „un disconfort major“ sau de o senzație de fierbințeală. Știu doar că nimic nu m-ar fi pregătit sau călit pentru a face față durerii ce părea să sfideze orice calmante și să mă atace în chiar miezul ființei mele. Acum se pare că am epuizat opțiunile privind radiațiile în acele puncte (treizeci și cinci de zile fiind maximum suportabil de către un pacient) și, cu toate că asta nu reprezintă deloc o veste bună, mă face să nu mă mai întreb dacă aș fi dispus să mă supun, din nou, de bunăvoie aceluiași tratament.

Dar, din nou din fericire, acum nu mai reușesc să-mi amintesc exact cum m-am simțit în cursul acelor zile și nopți chinuitoare. Și de atunci am avut câteva intervale de formă fizică relativ bună. Prin urmare, ca om rațional ce sunt, luând în considerare radiațiile precum și reacția mea și efectul acestora, trebuie să recunosc că, dacă aș fi refuzat această primă etapă, evitându-le astfel pe a doua și a treia, aș fi fost mort acum. Fără nici o îndoială.

În același timp, n-am cum să nu remarc că, în prezent, sunt, într-o mare măsură, mult mai slăbit decât atunci. Cât de departe îmi pare acum ziua în care m-am prezentat la echipa de protoniști cu o sticlă de șampanie, sărind apoi aproape sprinten într-un taxi. În cursul următoarei spitalizări, în Washington, D.C., instituția m-a binecuvântat cu o

pneumonie stafilococică urâtă (cu care m-a și trimis acasă în două rânduri) care aproape că m-a terminat. Epuizarea nimicitoare care s-a instalat ulterior conținea în sine amenințarea cumplită a supunerii în fața inevitabilului: mă trezeam adeseori copleșit de fatalism și de resemnare, total incapabil de a continua lupta cu propria neputință. Două lucruri m-au împiedicat să mă trădez singur și să renunț cu totul: soția, care nu a vrut să mă audă cum băteam câmpii, și câțiva prieteni, care mi-au vorbit deschis. A, și să nu uit, calmantul luat cu regularitate. Cu câtă fericire așteptam injecția. Pentru mine, ea însemna un adevărat eveniment. La unele analgezice, dacă ai noroc, simți cum pătrunde lichidul în tine: un soi de gâdilat călduț care anunță extazul imbecil. Aici am ajuns – aidoma acelor idioți jalnici care cutreieră farmaciile în căutare de OxyContin. Dar nu era vorba decât de o mică evadare din plictiseală și o plăcere vinovată (printre puținele de care poți avea parte în Tumortown), și nici pe departe o calmare a durerii.

În familia mea din Anglia, rolul de poet național a fost ocupat nu de Philip Larkin, ci de John Betjeman, un bard al suburbiilor și al clasei mijlocii și o prezență mult mai caustică decât figura de ursuleț cu care îi place uneori să se afișeze în public. În poemul „Five O'Clock Shadow“ („Umbra de la ora cinci“) îl putem descoperi într-una din stările mai puțin furioase:

> *This is the time of day when we in the Men's Ward*
> *Think „One more surge of the pain and give up the fight“*
> *When he who struggles for breath can struggle less strongly:*
> *This is the time of day that is worse than night.*[26]

Am ajuns să cunosc prea bine sentimentul: senzația și convingerea că durerea nu te va părăsi niciodată și că așteptarea următoarei injecții este nedrept de lungă. După care vine o criză subită de sufocare, urmată de o tuse fără noimă și apoi – dacă am o zi proastă – de mai multă expectorație decât aș putea duce. Halbe de salivă, ocazional de mucus, și de ce naiba s-au găsit *arsurile la stomac* să mă lovească taman acum? Doar n-am mâncat nimic; sunt hrănit printr-un tub. Toate astea, la care se adaugă resentimente puerile, constituie slăbiciuni. La fel și uluitoarea pierdere în greutate pe care tuburile par incapabile să o combată. Acum mai am aproape o treime din masa corporală pe care o aveam atunci când am fost diagnosticat cu cancer: chiar dacă n-o să mor din asta, atrofia musculară îmi îngreunează și cele mai simple exerciții fizice, fără de care organismul meu și-ar pierde și mai mult din vlagă.

*

Scriu acum după ce mi s-a administrat, cu puțin timp în urmă, o injecție menită să-mi reducă durerea din brațe, din mâini și din degete. Principalul efect secundar al acestei dureri este amorțeala extremităților, care mă umple de teama, deloc irațională, că, în curând, îmi voi pierde capacitatea de a scrie. Fără această capacitate, sunt deja sigur, „dorința mea de a trăi“ va fi serios afectată. Am susținut adesea, cu oarecare înfumurare, că pentru mine scrisul nu înseamnă doar un mijloc de a-mi câștiga existența, ci însăși viața mea, și n-am exagerat cu nimic. La fel ca amenințarea cu pierderea vocii, îndepărtată pe moment de niște injecții în pliurile vocale, îmi simt personalitatea și identitatea dizolvându-se la gândul unor mâini moarte și al pierderii curelelor de transmisie care mă leagă de procesul scrierii și al gândirii.

Dizabilitățile acestea se dezvoltă progresiv, dar într-un ritm care, în viața „normală“, s-ar întinde

pe câteva decenii. Dar, la fel ca în viața normală, și în Tumorville, fiecare zi care trece reprezintă tot mai mult, scăzându-se necruțător din tot mai puținul rămas. Cu alte cuvinte, procesul te etiolează și, totodată, te împinge mai aproape de sfârșit. Și cum s-ar putea altfel? În clipa în care am început să reflectez asupra a ceea ce scrisesem, am dat peste un articol despre tratamentul tulburărilor de stres posttraumatic. Acum știm, din experiențe scump plătite, mult mai mult despre aceste maladii. Din câte se pare, unul dintre simptomele prin care boala poate fi recunoscută este afirmația „ceea ce nu m-a ucis m-a făcut mai puternic“, făcută de un veteran de război care încearcă să descrie prin ce a trecut. Este una dintre manifestările „negării“.

Mă simt atras de etimologia germană a cuvântului „stark“[27] și de folosirea, relativ frecventă, de către Nietzsche, a comparativului *stärker*, cu sensul de „mai puternic“. În idiș, dacă spui despre cineva că este *shtarker*, înseamnă că îl consideri un luptător, un tip dur și perseverent. Până acum, am decis să mă prevalez de tot ce îmi oferă boala și să rămân pe baricade, luând, în același timp, toate măsurile impuse de declinul meu inevitabil. Repet, la fel trebuie să procedeze și o persoană sănătoasă, numai că într-un ritm mai lent. Este soarta comună nouă tuturor. În ambele cazuri, însă, ne putem lipsi de maximele facile care nu-și respectă promisiunile.

*

Până la urmă am făcut, probabil, o excepție de la regula inițială, că nu trebuie să ai încredere în Nietzsche, sau de la pretenția că aș dispune de resurse pe care, de fapt, nu le posed. O bună parte din ceea ce înseamnă viața de pacient diagnosticat cu cancer are de-a face cu sângele, cancerul fiind, în fond, o maladie specială a sângelui. Suferinzii se vor trezi că trebuie să „doneze“ o cantitate măricică de fluid, fie pentru a facilita deschiderea

unui cateter, fie pentru a ajuta la testarea nivelurilor de zahăr și de alte materii din sânge. Ani de zile, am considerat rutina analizelor de sânge absurd de ușoară. Intram în cabinet, mă așezam, înduram o scurtă comprimare a brațului cu un garou, până ce o venă utilizabilă devenea disponibilă sau accesibilă, și apoi o singură înțepătură ușoară prin care micile tuburi și seringile erau umplute cu lichid în cantitatea necesară.

Cu timpul, însă, rutina a încetat să fie unul dintre momentele plăcute ale zilelor de spitalizare. Flebotomistul se așeza, mă prindea de mână sau de încheietură și ofta. Urmele roșiatice sau purpurii erau deja vizibile și brațul meu părea cel al unui drogat. Venele zăceau înfundate în culcușurile lor, fie goale, fie zdrobite. Câteodată cooperau dacă aplicam o strategie de narcoman, plesnindu-le ușor cu vârfurile degetelor încordate, dar fără a se obține, de multe ori, rezultate consistente. Apăreau umflături mari, de obicei în zona coatelor sau a articulațiilor încheieturii, sau oriunde nu ajutau la nimic.

În plus, ca pacient trebuie să renunți să mai pretinzi că întreaga procedură este efectiv nedureroasă. Gata cu discuțiile voioase despre „o mică înțepătură“. În realitate, nu doare *chiar atât de tare* atunci când un ac de cateter îți este înfipt a doua oară. Nu, dar doare atunci când este învârtit încolo și încoace, în speranța că va reuși să penetreze vena așa cum trebuie și să elibereze lichidul necesar. Este o ilustrare în mic a întregii afaceri: „lupta“ împotriva cancerului redusă la încercarea disperată de a smulge, de la un mamifer de mari dimensiuni cu sânge cald, câțiva stropi pe care nu îi poate furniza. Vă rog să mă credeți când spun că ajungi să compătimești rapid tehnicienii. Sunt oameni mândri de munca lor și nu le place să producă „disconfort“. Drept dovadă, sunt gata

oricând să-și cedeze locul, de bunăvoie, unui alt voluntar sau să te îndrume către un alt expert.

Dar treaba trebuie făcută și este frustrant atunci când nu e dusă până la capăt. Recent, am fost programat pentru aplicarea unui „PIC“, adică a unui cateter permanent cu inserție periferică în antebraț, pentru evitarea acestor operațiuni invazive temporare repetate. Experții m-au asigurat că procedura nu durează decât rareori mai mult de zece minute (lucru pe care îl știam din experiențele anterioare cu cateterele). Și, totuși, după aproape două ore de încercări și eșecuri repetate la ambele brațe, am ajuns să zac între două cearșafuri îmbibate cu sânge uscat sau închegat. Am simțit cât de supărate erau infirmierele. Și soluția părea mai greu de găsit ca oricând.

Pe măsură ce astfel de situații s-au înmulțit, am început să preiau rolul de agent de creștere a moralului. Atunci când tehnicianul se oferea să se oprească, îl îndemnam să continue și îl asiguram că înțeleg cât de greu îi este. Menționam numărul de încercări de care fusese nevoie în ocaziile anterioare, cu scopul de a-l impulsiona să depună eforturi mai susținute. Mi-am creat astfel imaginea unui britanic curajos, capabil să se ridice deasupra chinurilor induse de o mică înțepătură de ac. Ceea ce nu mă ucide, obișnuiam să afirm sus și tare, mă va face mai puternic... Bănuiesc că am început să-i irit pe toți cu clișeul ăsta, în ziua în care am cerut să „se continue“, după unsprezece încercări, sperând, în secret, că voi prinde ocazia să renunț pentru a mă duce la culcare. Dintr-odată, fața îngrijorată a expertului s-a luminat și omul a exclamat: „Ei bine, a douăsprezecea oară a fost cu noroc“, și firișorul dătător de viață a început să curgă în seringă. Începând din acel moment, mi s-a părut absurd să mai insist pe ideea că blufând devin mai puternic sau că astfel îi determin pe ceilalți să încerce cu mai multă convingere ori

încredere. Indiferent ce am crede despre influența moralului asupra rezultatului final, ceea ce pare sigur este că tărâmul iluziilor trebuie abandonat primul.

---

[22] „Atâta lucru se poate spune despre moarte: Că nu trebuie să te cobori din pat ca de ea să ai parte. Oriunde te-ai afla, secătuit, La căpătâi ți-o vor aduce negreșit – și gratuit.“

[23] Sir Kingsley William Amis (1922–1995), romancier, poet, critic și profesor englez (n.red.)

[24] „Primejdii grele disprețuitor blufează
Face remarci suicidale ce îndurerează
Din pâlnia de aur a nebunului nechează
Prin cornul gol, cuvinte de om beat avertizează
Că nu e ocupat ca să se nască, ci să moară.“

[25] Henry Louis Mencken (1880–1956), critic literar, jurnalist și filolog american (n.red.)

[26] „Acesta e momentul zilei când noi, cei din Salonul de Bărbați,
Ne zicem «Încă un puseu ca ăsta și ne dăm plecați»,
Când cel ce luptă să răsufle puterile simte că-și pierde:
Este momentul zilei mai rău ca orice clipă ce-n noapte se-ntrevede.“

[27] Puternic, complet, desăvârșit, clar (în limba engleză, în orig.) (n.red.)

VII

Nu cu multe săptămâni în urmă, am început o zi în care am stat la pat într-o stare de neputință acută și cu dureri destul de mari. Zăcând așa, incapabil să mă mișc, dar fără să mă sperii, având experiențe anterioare de acest fel, am auzit un glas alinător și competent care-mi spunea: „Acum vei simți o mică înțepătură“. (Fiți siguri că pacienții de sex masculin au stors tot ce se putea din această glumiță la câteva zile după ce au auzit-o prima oară.) Și, aproape instantaneu, m-am liniștit, dar dintr-un alt motiv, căci vocea aceea și expresia aceea și acea mică împunsătură însemnau că durerea avea să se calmeze și că mădularele aveau să mi se îndrepte, și astfel puteam să-mi încep, în cele din urmă, ziua. Ceea ce s-a și întâmplat.

Ce-ar fi, totuși, m-am întrebat eu la un moment dat, doar pe jumătate conștient și într-o stare similară, dacă vocea aceea prietenoasă ar avea o mică tentă zeflemitoare în ea? Ce-ar fi dacă mi-ar zice, în cel mai nevinovat mod cu putință, „N-o să te doară – *prea tare*“? Atunci întreaga balanță a puterii ar fi dată complet peste cap, lăsându-mă neajutorat și perplex. Și aș fi nevoit să mă întreb imediat cât timp aș putea coexista cu o asemenea amenințare. Treaba complicată a torționarului va fi început deja.

Subliniez cuvântul „complicată“ pentru că tortura nu înseamnă doar durere atroce și forță brută. După cum am aflat, devenind o victimă a torturii, aceasta este, mai presus de orice, o chestiune de calibrare subtilă. „Cum ne mai *simțim* astăzi? Simțim vreun *disconfort*?“ La aceasta se adaugă tendința, ușor de sesizat în medicina modernă, de a recurge, în orice situație, la

eufemisme, eschivarea politicoasă prin cuvântul moale „disconfort“ fiind exemplul cel mai relevant. O altă cale care duce tot spre eufemism este abordarea planificată și coordonată; de pildă, pacientul este întâmpinat cu întrebarea: „I-ai cunoscut pe oamenii noștri din echipa de «management al durerii»?“ Dacă nu interpretezi întrebarea corect, senzația pe care o ai este că ești trimis în camera de tortură, unde victimei i se arată instrumentele cu care va fi chinuit sau i se descriu tehnicile ce vor fi folosite asupra sa, lăsând amenințările să facă cea mai mare parte din treabă. (Se spune că Galileo Galilei ar fi fost expus unor asemenea practici, înainte de a fi forțat să retracteze.)

Am devenit victimă a torturii deoarece am vrut ca cititorii revistei *Vanity Fair* să-și facă o idee cu privire la implicațiile sordidei și obscurei controverse legate de *waterboarding*[28]. Și singurul mod de a o face sau, cel puțin, ultima modalitate neîncercată, a fost acela de a mă oferi ca subiect al „procedurii“. Desigur, au existat anumite limite în privința aplicării torturii – în sensul că am fost lăsat să preiau „controlul“ și să aleg eu locul –, însă, în afară de aceasta, am pornit foarte hotărât să descopăr, pe cât posibil, prin ce trecea, cu adevărat, o persoană supusă la *waterboarding.* Cu ajutorul unor oameni foarte serioși, foști membri ai Forțelor Speciale, care erau perfect conștienți de faptul că încălcau legea americană pe teritoriul american, am aranjat o întâlnire pe dealurile din Carolina de Nord. Și, înainte să-mi dau seama, semnasem un document legal prin care îi exoneram de orice culpă în caz că mă ucideau în timpul provocării acestor traume (în sfârșit, un cuvânt mai dur) fizice și psihice.

Poate că vi s-a spus că tot ceea ce se petrece este o „simulare“ a senzației de înec. Greșit. Ceea ce se întâmplă, în realitate, este că ești înecat lent, dar inexorabil. Iar dacă, la un moment dat, reușești să

scapi de curgerea letală de apă, torționarul va ști. El sau ea va face atunci o fină, dar eficientă, ajustare. Ulterior, când i-am intervievat pe torționarii mei, m-am arătat interesat în mod deosebit de acest aspect. O, da, s-au împăunat ei un pic, știm tot felul de mici mișcări și răsuciri și zgâlțâituri care ne ajută să facem treaba fără a lăsa urme vizibile. De remarcat din nou mândria față de tehnica aplicată și tonul aproape uman al profesioniștilor. Limbajul torționarilor...

Motivul pentru care am decis să scriu despre asta, în contextul de față, este următorul: de când am scris și am publicat eseul original, mai bine zis, cu ceva vreme înainte de a mi se pune diagnosticul de cancer de esofag, sufăr de o formă de stres post-tortură care, probabil, încă nu a fost clasificată sau identificată. În cazul meu, cel puțin, aceasta se manifestă prin asfixiere. Iar „aspirarea“ umezelii îmi poate produce un val de panică, fenomen care se suprapune peste simptomele mai extinse și mai periculoase ale diverselor mele pneumonii. În fiecare zi sunt obligat să mă pregătesc să fiu hrănit prin tub cu hrană lichidă, sau să fiu spălat prin diverse grade de imersiune, sau să fiu expus unor alte proceduri care să mă facă extrem de vulnerabil. Prin urmare, mă consider cu adevărat norocos că n-am fost niciodată nevoit să aud șoapta odioasă a torționarului sau să mă cutremur la gândul că mă aflu la doar un pas distanță de groaza absolută și de „neplăceri“ (un termen situat destul de sus pe scara eufemismelor). Dar acum știu cum se poate juca acest joc.

Pe parcursul experienței mele ca pacient, am fost plimbat prin mai multe spitale americane de renume, cel puțin unul dintre acestea fiind cunoscut pentru faptul că este administrat de un vechi ordin religios. În fiecare salon al spitalului, din indiferent ce loc ai zăcea întins pe pat, ceea ce se vede din prima clipă este un crucifix metalic, mare și negru, încastrat cu hotărâre în zid. Din

anumite puncte de vedere, nu am avut nici o obiecție specială față de obiect, pentru că, de fapt, nu făcea decât să repete, încrustat în el, numele spitalului însuși. (În general, nu-mi place să intru în dispute cu preoții decât dacă am ceva precis de reproșat. În Texas, de exemplu, într-o unitate spitalicească nou-nouță, cu turnuri care depășeau pe înălțime douăzeci și patru de etaje, i-am convins că, în principiu, era cam prostește să nu te lauzi cu etajul al treisprezecelea și să sari, în schimb, de la doisprezece la paisprezece. Nimeni nu se internează într-un spital pentru a se plânge de temeri cosmice generate de un număr și nici nu se externează din aceeași cauză. Se vede treaba că nu suntem capabili să descoperim de unde a pornit superstiția asta stupidă.)

Pe de altă parte, și cu totul întâmplător, știu că, în perioada războaielor religioase și a campaniilor duse de Inchiziție, era o practică obligatorie ca toți cei condamnați să fie așezați cu fața spre cruce și să stea în această poziție până ce mureau. În unele dintre cele mai înflăcărate reprezentări ale grandioaselor *auto-da-fé* sau „acte de credință“, unde includ și acele scene de arderi pe rug din Plaza Mayor pictate de Goya, vedem flacăra și fumul ce se ridică din apropierea victimei, precum și crucea ținută cu îndârjire sus, în fața ochilor săi. Trebuie să spun că, deși metoda se aplică acum numai la modul „paleativ“, mă simt nevoit să o dezaprob din cauza asocierilor sale sadomasochiste mai vechi. Unele practici spitalicești și medicale banale, cotidiene, amintesc de tortura sponsorizată de stat. Eu, unul, găsesc că o parte dintre ele nici nu pot fi separate de practicile infernale de pe vremuri. Numai la gândul unor erori în administrarea de apă sau de gaz, cum este, de pildă, cazul setului de nebulizare pentru respirație, mi se face rău. Atunci când mi-am pus pentru prima oară problema titlului acestei cărți, mi-a venit ideea subtitlului „Obscen precum

cancerul“, împrumutat din terifiantul poem „Dulce et Decorum Est“, despre cum se murea pe Frontul de Vest, al lui Wilfred Owen. În el este descrisă reacția unui grup de soldați britanici rătăciți de unitatea lor și epuizați, prinși nepregătiți într-un atac cu gaze.

Gas! GAS! Quick boys! – An ecstasy of fumbling,
Fitting the clumsy helmets just in time;
But someone still was yelling out and stumbling,
And flound'ring like a man in fire or lime…
Dim, through the misty panes and thick green light,
As under green sea, I saw him drawning.
In all my dreams, before my helpless sight,
He plunges at me, guttering, choking, drawning.
If in some smothering dreams you too could pace
Behind the wagon that we flung him in,
And watch the white eyes writhing in his face,
His hanging face, like a devil's sick of sin;
If you could hear, at every jolt, the blood
Come gargling from the froth-corrupted lungs,
Obscene as cancer, bitter as the cud
Of vile incurable stores on innocent tongues,
—
My friend, you would not tell with such high zest
To children ardent for some desperate glory,
The old Lie: Dulce et decorum est
Pro patria mori.[29]

Atunci când și mie mi se întâmplă să mă trezesc pe neașteptate din cauza unei senzații de coșmar de sufocare sau de gâtuire, îmi dau seama cât de important este ca frontierele medicinei să fie patrulate atât de atent și de scrupulos. Apreciez

faptul că în sânul profesiei medicale nu se acceptă relaxarea, concesiile și derogările de la standarde. Administratorilor acelui spital ar trebui să le fie rușine de rolul istoric jucat de ordinul lor călugăresc în înfiorătoarea legalizare și practicare a torturii și, în chip similar, mă simt îndreptățit, dacă nu obligat, să îmi exprim dezaprobarea față de politica oficială a torturii adoptată de un stat al cărui cetățean am devenit abia de curând.

---

[28] Tehnică de tortură, folosită de CIA la Guantanamo, care implică simularea înecului. (n.red.)

[29] „Gaz! GAZ! Repede, băieți! Înnebuniți cotrobăim prostește
După o mască și o montăm pe cap stângace iar;
Dar cineva mai strigă totuși și se poticnește,
Se zvârcolește de parc-ar arde-n flăcări ori în var...
Difuz, prin geamurile încețoșate și lumina groasă verde,
Ca dintr-o mare verde, l-am văzut cum se îneacă.
În toate visele-mi, în fața ochilor neajutorați se vede
Cum se aruncă înspre mine, arde, gâfâie, se îneacă.
Dacă și tu, în visele-ți agonizante, ai putea călca
În spatele vagonului în care noi l-am aruncat
Și albul ochilor zbârcindu-se pe față l-ai vedea,
Pe fața spânzurată, de diavol îngrețoșat în păcat;
Dacă ai auzi, ca noi, la orice smucitură,
Cum sângele-i țâșnește din plămânii sufocați,
Obscen precum cancerul, amar ca hrana rumegată-n gură
În suferințe incurabile pe limbi de cai nevinovați, –
Prietene, atunci n-ai declama, plin de un zel celest,
Copiilor înflăcărați, avizi de glorii
Vechea minciună: *Dulce et decorum est*
Pro patria mori.“

VIII

„Ține minte, și tu ești muritor“ – m-a lovit când eram în plină formă și când lucrurile păreau să se așeze. Cele două atuuri ale mele, pixul și vocea – și s-a găsit să fie tocmai esofagul. În tot acel timp în care îmi irosisem energia, „rătăcisem pe tărâmul bolii“ și acum aveam de-a face cu „o mică tumoră obișnuită“. Corpul ăsta străin nu își dorește nimic de la mine: dacă mă ucide, va muri și el, dar pare fixat pe idee și foarte hotărât. Nimic ironic în asta. Nu trebuie să mă las copleșit de autocompătimire sau de egocentrism.

NOTA EDITORULUI

Următoarele însemnări au rămas neterminate până la moartea autorului.

Întotdeauna m-am mândrit cu capacitatea de a gândi rațional și cu materialismul meu stoic. Nu *am* un corp, *sunt* un corp. Și, totuși, m-am comportat conștient și constant de parcă nu ăsta ar fi adevărul, de parcă, în cazul meu, s-ar fi putut face o excepție. Te-ai simțit sfârșit și obosit când și-a făcut doctorul vizita? Du-te și vorbește cu el după ce termină!

Pierdut șase kilograme jumate fără să mă străduiesc. Slab în sfârșit. Dar nu mă simt mai ușor fiindcă mersul până la frigider e ca un marș forțat. Pustulele alea scârboase de psoriazis/eczemă, pe care nici un doctor nu a putut să le trateze până acum, au dispărut și ele. Cine știe ce otravă puternică iau… O binecuvântare și pentru somn, de altfel… deși toate sedativele și dozele astea binefăcătoare par o adevărată risipă – pe viitor o să am timp destul să zac inconștient.

Oamenii aceia drăguți cu oxigenul, și cu targa, și cu ambulanța, trecându-mă blând peste frontiera celor sănătoși, într-o altă țară.

Corpul străin a săpat în mine chiar în timp ce mâzgăleam cuvintele prin care îmi anunțam prematur moartea.

Așa multe omagii încât pare că zvonurile despre VIAȚA mea au fost cu mult exagerate. Trăit suficient ca să înțeleg ce se va scrie despre mine: sunt măgulit, dar entuziasmul mi se clatină când mă gândesc cât de curând toate acestea vor fi și ele „istorie".

Julian Barnes despre John Diamond...

À bout de souffle[30]*... Seberg/Belmondo.* Ciudat cât de dezinvolt sunt folosite expresiile „cu răsuflarea tăiată" sau „cu sufletul la gură". La Logan [în aeroport] – nu pot să respir! Următoarea oprire, terminalul.

Tragedie? Termen greșit: Hegel *versus* grecii.

Dimineața biopsiei, sculat și gândit că, orice s-ar întâmpla, asta e ultima zi din vechea mea viață. Gata cu amăgirea tinereții sau a prospețimii. De acum încolo, numai conștientizare intensă.

Caricaturi pe pagina de necrologuri din *New Yorker*... Îmi săreau în ochi datele deceselor lui Orwell, Wilde etc. Acum, poate, mă opresc la Evelyn Waugh.

Uimitor cât de bine m-au ținut inima și plămânii și ficatul: aș fi fost mai sănătos, dacă aș fi fost mai bolnav.

RUGĂCIUNEA: Contradicții interesante pe seama celor care o oferă – o portiță de scăpare pascaliană prea facilă, cu mine de această dată de partea câștigătoare a rămășagului: ce zeu ar putea ignora asemenea cereri? Aceeași idee – cei care zic că sunt pedepsit susțin, de fapt, că dumnezeu nu poate găsi ceva mai răzbunător decât cancerul pentru un fumător înrăit.

Părul din nări dispărut: îmi curge nasul. Constipația și diareea alternează...

„Se schimbă, iată, vechea rânduială și loc îi face celei noi; iar Domnul își află împlinirea-n multe chipuri și în curând, sau așa cred, o mică tumoră obișnuită mă va termina...“

Acum câțiva ani, lui John Diamond, un ziarist britanic, i s-a pus diagnosticul de cancer, iar el și-a transformat maladia într-o serie de articole săptămânale. Și-a păstrat, așa cum se cuvine, tonul vioi care îl caracteriza și, tot cum se cuvine, și-a recunoscut lașitatea și panica, dar și curiozitatea și momentele ocazionale de curaj. Relatările sale păreau absolut autentice: traiul alături de tumoră exact asta presupune; faptul că ești bolnav nu te face să devii altcineva și nici nu te împiedică să te cerți cu soția. La fel ca mulți alți cititori, obișnuiam să îl aștept cu nerăbdare, de la o săptămână la alta. Dar, după vreun an și ceva... ei bine, o anumită așteptare narativă s-a instalat. Hei, vindecare miraculoasă! Hei, mă bazez pe tine! Dar nu, n-avea cum să se sfârșească așa. Diamond trebuia să moară; și asta s-a și întâmplat, așa cum se cuvine (în termeni narativi). Deși – cum să spun? – un critic literar mai sever s-ar putea plânge că poveștii lui Diamond i-a lipsit, spre sfârșit, coerența...

Unele manifestări de compasiune tind să pară neintenționat finale, fie prin utilizarea timpului trecut, fie prin oferirea de cadouri care sugerează într-un fel ideea de despărțire. Să trimiți flori nu e un gest atât de drăguț pe cât s-ar crede.

Nu eu mă lupt cu cancerul – cancerul este cel care mi-a declarat război.

Curaj? Mă faci să râd. Nu-i cazul când vorbim de o luptă de care n-ai cum să fugi.

Saul Bellow: Moartea este spatele negru de care are nevoie o oglindă dacă vrem să vedem ceva în ea.

Senzație de vertij, ca și cum aș fi împins înainte în timp: catapultat spre linia de sosire. Încerc să nu gândesc cu tumora, care nu poate, oricum, să gândească. Oamenii încearcă să-l prezinte de parcă ar fi un simplu EPISOD în viața lor.

ONCOLOGIE/ONTOLOGIE: După vechile clasificări religioase, cerul te-ar condamna doar, cu generozitate, la torturi și *apoi* la execuție. Montaigne: „Fundamentul cel mai solid al religiei este disprețul față de viață".

Frica duce la superstiție – din fericire, „Marele C" pare, totuși, să-și fi terminat repertoriul – sunt mulțumit că nimeni nu vrea să măcelărească vreo specie pe cale de dispariție pentru beneficiul meu.

Sunt OK dacă rostesc ceva obiectiv sau stoic: Ian comentează că va veni vremea când voi fi nevoit să renunț; Carol întreabă despre nunta Rebeccăi: „Te temi că nu vei mai putea să mai vezi Anglia vreodată?" Expresii banale, ca „data de expirare"... voi trăi oare peste data de valabilitate a cardului meu Amex? Sau a carnetului de șofer? Oamenii îmi spun: „Vin vineri în oraș: ești prin zonă?" CE ÎNTREBARE!

PICIOARE RECI (deocamdată, numai noaptea): „neuropatia periferică" este una dintre acele expresii care, la fel ca „necrozat", descrie starea de moarte în timpul vieții a sistemului.

ȘI, cu toate că pierzi în greutate, cancerul nu vrea să-ți devoreze celulita. Mușchii sunt cei care îl interesează. Dieta din Tumortown nu ajută prea mult.

Cel mai rău e „chimio–creierul". Monoton, te lasă într-o stare de stupoare. Dacă tortura prelungită, excesivă, nu este decât preludiul unei execuții cumplite?

Corpul se transformă dintr-un prieten de nădejde într-unul oarecum neutru și, apoi, într-un dușman perfid... Proust?

Dacă va fi să mă convertesc va fi pentru că e mai bine să moară un credincios decât un ateu.

Nici măcar un maraton organizat pentru tratament...

Birocrația este blestemul suprem în Tumortown.

Nefericirea de a te vedea în filme vechi sau pe YouTube...

„Aducerea la cunoștință“ nu mai e o chestiune de actualitate pentru mine.

Man to Man, cartea lui Michael Korda...

Atât de ușor te obișnuiești cu veștile rele, încât cele bune ți se par ca un discurs de-al lui Breytenbach[31] în fața catedralei Notre-Dame, la aniversarea de șaptezeci de ani a lui Mandela, și stingerea a tot atâtea lumânări pe un tort uriaș. Mă consolez cu ideea că nu voi fi nevoit să fac ASTA.

Bune comentariile lui Larkin[32] despre frică din „Aubade“, cu aluzii și mici reproșuri la Hume și Lucretius pentru stoicismul lor. Într-un fel are dreptate: ateii n-ar trebui lăsați să ofere consolare.

Banalitatea cancerului. Un întreg dicționar de efecte adverse. Specialitatea zilei.

De revăzut poemul lui Szymborska despre tortură și corp ca sursă a durerii.

Din complicatul roman *Visele lui Einstein*, de Alan Lightman, din 1993. Acțiunea se petrece la Berna, în 1905:

> „Odată cu viața infinită vine și o listă infinită de rude. Bunicii nu mor niciodată, la fel și străbunicii, strămătușile... și așa mai departe, în spate, generație după generație, cu toții vii și dispuși să ofere sfaturi. Fiii nu ies niciodată din umbra tații lor. Și nici fiicele din cea a mamelor. *Nimeni nu-și intră niciodată pe deplin în drepturi...* Acesta este prețul nemuririi. Nimeni nu este un întreg în sine. Nimeni nu este liber.“

[30] *Cu sufletul la gură*, film din 1960, regizat de Jean-Luc Godard (n.red.)

[31] Breyten Breytenbach (n. 1939), scriitor și pictor sud-african (n.red.)

[32] Philip Arthur Larkin (1922–1985), poet și romancier englez (n.red.)

POSTFAȚĂ

Pe scenă, soțul meu a fost un tip cu care nu puteai ține pasul.

Dacă l-ați văzut pe podium, poate că nu sunteți neapărat de acord cu afirmația lui Richard Dawkins, care spunea că „a fost cel mai mare orator al timpurilor noastre“, dar veți ști la ce mă refer – sau măcar nu veți gândi: „Este normal să spună asta, doar e soția lui“.

În afara scenei, soțul meu a fost un tip cu care nu puteai ține pasul.

Acasă, la petrecerile improvizate, gălăgioase și vesele, de câte opt ore, pe care ne trezeam adesea că le găzduim, când la masă se înghesuiau ambasadori, scriitorași, disidenți politici, studenți și copii, lovindu-și coatele, și când era greu de găsit un loc unde să-ți pui paharul de vin, soțul meu obișnuia să se ridice pentru a ține un toast care se prelungea, uneori, timp de douăzeci de minute pline de emoție, fermecătoare, amuzante până la isterie, presărate cu poezii și *limerick*-uri[33], luări de poziție în favoarea unei cauze sau a alteia și glume. „Ce bine e să fim noi“, spunea cu vocea lui perfectă.

Soțul meu e un tip cu care nu poți ține pasul.

Și, totuși, acum eu trebuie s-o fac. Sunt nevoită să am ultimul cuvânt.

La New York era o seară de început de vară, când totul te îndemna să te bucuri de viață. Mai precis, era 8 iunie 2010, prima zi a turneului american de promovare a cărții lui. Am alergat cât de repede am putut pe East 93 Street, plină de încântare și de emoție când l-am văzut îmbrăcat într-un costum alb. Era superb. Era și pe moarte,

deși, la vremea aceea, încă nu știam. Și nu aveam s-o știm sigur până în clipa în care a murit.

În ziua aceea, ceva mai devreme, făcuse un ocol până la lansarea de carte ca să meargă la spital, căci avusese impresia că trecuse printr-un atac de cord. Seara, în momentul când l-am văzut stând la intrarea în teatru, pe 92nd Street Y, doar noi doi știam că e posibil să aibă cancer. Ne-am îmbrățișat într-un colțișor ascuns și am ales să sfidăm boala. M-a luat în brațe și am izbucnit amândoi în hohote de râs.

Am intrat în sală, unde a cucerit din nou publicul. Am reușit să facem față dineului triumfător organizat în onoarea lui, după care am pornit, prin noaptea perfectă, să traversăm Manhattanul către hotel, într-o plimbare lungă. Totul părea în regulă, numai că nu era. Trăiam în două lumi. Cea veche, care nu păruse nicicând mai frumoasă și care nu dispăruse încă, în timp ce lumea nouă, despre care cunoșteam prea puțin, în afara faptului că o priveam cu teamă, nu sosise încă.

Lumea cea nouă a durat nouăsprezece luni. În acest răstimp, descris de el drept „viață pe moarte“, Christopher s-a încăpățânat să trăiască, iar constituția lui fizică și filosofică a făcut tot ce a putut pentru a-l ține în viață.

Christopher a vrut să se numere printre cei 5 până la 20% dintre pacienții vindecați (procentele au variat în funcție de medicul pe care l-am consultat și de felul cum interpreta acesta analizele). Fără a se amăgi vreodată în legătură cu starea sa de sănătate și fără a-mi permite să-mi fac iluzii cu privire la șansele lui de supraviețuire, a reacționat cu o speranță uriașă, copilărească, la fiecare veste bună clinică și statistică. Dorința lui de a-și păstra intactă existența, de a rămâne implicat în ceea ce îl interesa cu intensitate supranaturală, a fost remarcabilă.

Ziua Recunoștinței era sărbătoarea lui preferată și l-am urmărit, copleșită de admirație, cum organizează, cu toate că nu se simțea bine după chimioterapie, o mare reuniune de familie în Toronto, cu toți copiii și cu socrul său, și asta în ajunul unei dezbateri importante, cu Tony Blair, pe teme religioase. Era un eveniment pus la cale de același bărbat care în seara aceea, în camera de hotel, mă prevenise că avea să fie, probabil, ultima lui Zi a Recunoștinței.

Nu cu mult timp înainte, la Washington, într-o după-amiază luminoasă și înmiresmată de vară indiană, și-a convocat entuziasmat familia și prietenii aflați în vizită să-l însoțească la expoziția „Originile omului“ de la Museum of Natural History[34], unde l-am văzut coborând în fugă din taxi și sprintând pe treptele de granit pentru a vomita într-o ladă de gunoi, înainte de a prelua comanda grupului și de a ne conduce prin săli, impresionându-ne cu exuberanța lui și cu observațiile despre realizările științei și ale rațiunii umane.

Charisma nu l-a părăsit niciodată și în nici o circumstanță: nici în public, nici în privat, nici măcar în spital. S-a distrat, transformând încăperea sterilă, rece, luminată de tuburi de neon pâlpâitoare și plină de aparate care bâzâiau și sunau, într-un birou de lucru sau într-un salon de primire. Nu a încetat să practice cu măiestrie arta conversației.

Întreruperile constante – persoanele care își vârau capul pe ușă, încurajările, luarea de probe, tratamentele pentru respirație, schimbarea pungilor pentru perfuzie – nimic nu l-a împiedicat să se întrețină cu personalul și cu vizitatorii, să-și susțină punctele de vedere, să discute în contradictoriu ori să atace vreo glumă de-a „musafirilor“. Ne asculta, ne citea gândurile și ne făcea să râdem. Îmi cerea mereu să îi aduc alt ziar, altă revistă, alt roman, altă recenzie, pe care nu

înceta să le comenteze. Stăteam în jurul lui, așezați pe scaune din plastic, și ne transforma în participanți la discursurile sale socratice.

Într-o noapte, a început să tușească și să scuipe sânge și a fost dus la terapie intensivă pentru o bronhoscopie programată în grabă. Am alternat momentele de veghe cu cele de somn pe un fotoliu extensibil. La un moment dat, ne-am trezit amândoi și am început să pălăvrăgim în șoaptă ca niște copii rămași peste noapte la niște colegi. Mai bine de atât nu se putea.

După bronhoscopie și după ce doctorul i-a spus că problema pe care o avea pe trahee nu era cancer, ci mai degrabă pneumonie, a rămas intubat, dar a început să mâzgălească frenetic diverse notițe și întrebări despre orice subiect îi venea în minte. Am păstrat foile de hârtie pe care și-a notat partea lui de conversație. Câteva nimicuri, un desen la începutul primei pagini, după care:

Pneumonie? Ce tip?
E sigur că n-am cancer?
Mi-e greu să evaluez acum durerea, undeva între 4 și 5 pe o scară până la 10.

A întrebat apoi de copii și de tatăl meu.

Ce mai face Edwin? Spune-i că am întrebat de el.
Îmi fac griji pentru el.
Țin la el.
Vreau să-i aud vocea.

Un pic mai jos pe pagină a notat ce voia să-i aduc de la casa noastră de oaspeți din Houston:

Cărți de Nietzsche, Mencken și Chesterton. Notițele mele... Bagă-le într-un sac. Caută prin sertare! Pe noptieră etc. La parter și la etaj.

În seara aceea, un prieten de familie foarte drag venise de la New York și se afla în salon atunci când, într-unul din momentele în care era treaz și

plin de energie, Christopher i-a aruncat un zâmbet larg în jurul tubului care încă îi pătrundea în gât și a scris:

> *O să rămân aici [în Houston] până mă fac bine și pe urmă o să-mi duc familia în vacanță în Bermude.*

A doua zi dimineață, după ce i-au scos tubul și am intrat la el în salon, l-am găsit cu rânjetul acela șiret al lui, ca de vulpe, întipărit pe față.

„La mulți ani!“, mi-a strigat el.

O infirmieră a intrat ținând în mâini un tort mic și alb, farfurii de carton și furculițe de plastic...

Altă aniversare a căsătoriei: citim ziarul pe terasa apartamentului nostru dintr-un hotel din New York. E o zi perfectă. Fiica noastră de doi ani stă mulțumită lângă noi și bea din biberon. Se dă jos de pe scaun și se apleacă, cercetând ceva pe jos. Scoate biberonul din gură, mă cheamă și arată cu degetul spre un bondar mare, care stă nemișcat. E speriată și clatină din cap încolo și încoace, de parcă ar zice „Nu, nu, nu!“

„Albina nu se mai mișcă“, zice. Și pe urmă îmi poruncește: „Fă-o să se miște“.

Pe vremea aceea, credea că am puterea de a da viață morților. Nu-mi amintesc ce i-am răspuns despre albină. Dar îmi amintesc perfect cuvintele ei: „Fă-o să se miște“. Christopher a ridicat-o și a așezat-o în poală, a consolat-o și i-a distras atenția schimbând subiectul cu o glumă. Așa cum avea să o facă, de altfel, cu toți copiii lui, mulți ani mai târziu, când s-a îmbolnăvit.

Mi-e dor de glasul lui perfect. L-am auzit zi și noapte, noapte și zi. Mi-e dor de primele tremoluri fericite când se trezea; de octavele joase ale „vocii matinale“ cu care îmi citea fragmente din articole de ziar care îl enervau sau care îl amuzau; de registrul mulțumit sau iritat (de cele mai multe ori iritat) pe care îl aborda atunci când îl întrerupeam din lectură; de tonalitățile de jazz cu care

intervenea la emisiunea radiofonică de satiră „Down the line“ a BBC-ului, vorbind de la telefonul din bucătărie în timp ce pregătea masa de prânz; de ciripitul ascuțit cu care o întâmpina pe fiica noastră când venea de la școală; și de ultimele flecăreli liniștitoare, susurate *pianissimo*, înainte de a merge, târziu în noapte, la culcare.

Mi-e dor, așa cum le este, probabil, și cititorilor săi, de vocea lui de scriitor, de vocea lui așternută pe hârtie. Mi-e dor de acel Hitch rămas nepublicat: de nenumăratele bilețele pe care mi le lăsa în vestibul, pe pernă, de e-mailurile expediate în timp ce se afla într-o altă cameră a apartamentului nostru sau în casa din California și de e-mailurile trimise când se afla pe drum. Și mi-e dor de notițele scrise de mână: de scrisorile și vederile fără număr (suntem împreună din vremurile epistolare) și de faxurile lui, de emoția resimțită atunci când îi primeam depeșele imediat când ajungea la un hotel, după misiuni în zone primejdioase de pe alte continente.

Când Christopher a anunțat public de ce boală suferea, în *Vanity Fair*, se afla într-o stare ambivalentă. Era ferm hotărât să apere dreptul la intimitate al familiei. Trăia subiectul și nu voia să se lase acaparat de el, să fie definit de el. Voia să poată gândi și să scrie într-o sferă care să nu aibă legătură cu boala. Făcuse un pact cu editorul și prietenul său bun, Graydon Carter, să scrie despre orice în afară de sport și și-a ținut promisiunea. Adeseori se implicase în subiectul articolelor, însă acum devenise subiectul propriei povești.

Cuvintele de final din notițele reproduse în această carte par, cumva, să se stingă treptat, însă, în realitate, au fost tastate pe computer, în pusee de energie și entuziasm, stând cu tava de mâncare în poală pe post de masă de lucru.

Atunci când a fost internat pentru ultima oară, a crezut că va fi o ședere scurtă. A crezut – noi toți am crezut – că va avea șansa să-și scrie cartea mai

lungă pe care o avea deja în minte. Curiozitatea intelectuală îi fusese trezită de studiul genomurilor și de tratamentele de ultimă oră cu protoni pe care le urma și era stimulat de perspectiva de a fi subiectul unui studiu de caz care să ducă la progrese în medicină. I-a spus unui prieten editor care îi aștepta articolul: „Scuze pentru întârziere, o să mă întorc în curând acasă“. Mi-a mărturisit că abia aștepta să recupereze timpul pierdut și să vadă toate filmele pe care le ratase și expoziția despre regele Tutankhamon, vernisată la Houston, reședința noastră temporară.

Sfârșitul a venit pe neașteptate.

Acasă, în Washington, alerg cărți de pe rafturi, din turnurile înălțate pe podea, din vrafurile înșirate pe mese. Coperțile interioare sunt pline de notițe scrise de mână, idei pentru articole sau gânduri intime. Grămezi de documente și de note zac pe toate suprafețele din apartament, unele din ele aduse de mine în valiza cu care m-am întors de la Houston. Pot oricând să cotrobăi prin bibliotecă sau prin notițele lui pentru a-l redescoperi și a-l recupera.

Iar când o fac, îl aud vorbind, și el are ultimul cuvânt. Christopher va avea întotdeauna ultimul cuvânt.

Carol Blue
Iunie 2012
Washington, D.C.

---

[33] Poezie comică, având formă fixă, uneori obscenă, popularizată de Edward Lear, în Anglia secolului al XIX-lea (n.red.)

[34] Muzeul de Istorie Naturală (n.red.)

Table of Contents

DESPRE AUTOR
CUVÂNT ÎNAINTE
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
POSTFAȚĂ

Table of Contents

DESPRE AUTOR 5
CUVÂNT ÎNAINTE 6
I 13
II 19
III 30
IV 37
V 43
VI 51
VII 65
VIII 71
POSTFAȚĂ 77